

The European Agricultural Fund for Rural Development:
Europe investing in rural areas

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO,
GOZDARSTVO IN PREHRANO

STRATEŠKI NAČRT SKUPNE KMETIJSKE POLITIKE 2023–2027

SPECIFIČNI CILJ 3

IZBOLJŠANJE POLOŽAJA KMETOV V VREDNOSTNI VERIGI

ANALIZA STANJA

ANALIZA SWOT

Ljubljana, september 2022

Vsebina

1	SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN SIMBOLOV	6
2	Uporabljeni kazalniki stanja	7
3	Struktura verig vrednosti preskrbe s hrano	8
3.1	Kmetijski pridelovalci	9
3.1.1	Oris strukture kmetijskih gospodarstev (C.12)	9
3.1.2	Oris organiziranosti posameznih kmetijskih sektorjev	11
3.2	Organizacije in skupine proizvajalcev	13
3.3	Zadruga	15
3.4	Živilskopredelovalna industrija	16
3.5	Trgovina na debelo in drobno s hrano	17
3.6	Potrošniki	18
3.7	Delovna mesta v kmetijstvu in s kmetijstvom povezanih dejavnostih (C. 13)	19
3.8	Ključne ugotovitve	20
4	Distribucija dodane vrednosti	21
4.1	Omejena ponudba kmetijskih proizvodov, ki vstopajo v verige preskrbe s hrano	23
4.2	Nihanje obsega kmetijske proizvodnje kot faktor nestabilne oskrbe verige vrednosti preskrbe s hrano	24
4.3	Ključne ugotovitve	24
5	Prenos cen v vrednostni verigi preskrbe s hrano	25
5.1	Spremembe cen in prenos cen v verigi vrednosti preskrbe s hrano	26
5.1.1	Cene primarnih kmetijskih proizvodov (indeks cen primarnih kmetijskih proizvodov)	27
5.1.2	Cene proizvajalca (indeks cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih)	27
5.1.3	Maloprodajne cene (Harmoniziran indeks cen življenjskih potrebščin)	28
5.1.4	Uvoz (Indeks uvoznih cen)	28
5.2	Kazalniki prenosa cen v verigi vrednosti preskrbe s hrano	29
5.3	Ključne ugotovitve	30
6	Razmerja in odnosi v verigi vrednosti preskrbe s hrano ter nepoštene prakse	32
6.1	Neravnovesja na področju odnosov v verigi vrednosti	32
6.2	Urejanje odnosov v verigi vrednosti preskrbe s hrano	33
6.3	Ključne ugotovitve	34
7	Vzvodi za krepitev položaja kmetijskih pridelovalcev v verigi vrednosti	34
7.1	Sheme kakovosti	34

7.1.1	Sheme kakovosti EU	35
7.1.2	Nacionalne sheme kakovosti.....	40
7.1.3	Finančna podpora PRP pri vključevanju v sheme kakovosti EU in RS	42
7.2	Nabava živil v javnih zavodih	43
7.3	Kratke dobavne poti	45
7.3.1	Dopolnilne dejavnosti prodaje kmetijskih pridelkov in izdelkov s kmetij.....	45
7.3.2	Ekoregije	45
7.3.3	Razvoj kratkih dobavnih verig preko PRP 2014-2020.....	45
7.4	Prehranjevanje zunaj doma - segment HORECA.....	47
7.5	Ključne ugotovitve	48
8	Podporna vloga AKIS, raziskave in inovacije ter prenos znanja.....	49
9	VIRI IN LITERATURA.....	51
10	SWOT analiza	54

Seznam slik

Slika 1: Gibanje delovne sile v Sloveniji, EU-27	19
Slika 2: Gibanje delovne sile v Sloveniji, EU-27 (od 2020), v absolutnih številkah	19
Slika 3: Število delovnih mest v kmetijstvu in z njim povezanih dejavnostih v Sloveniji	20
Slika 4: Dodana vrednost primarnih proizvajalcev v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji v obdobju 2008–2017, mio EUR.....	22
Slika 5: Kmetijska proizvodnja po sektorjih, vrednost proizvodnje v osnovnih cenah, Slovenija, 2019.....	23
Slika 6: Indeksi kmetijske proizvodnje v Sloveniji (2015 = 100); 2010–2018	24
Slika 7: Struktura izdatkov gospodinjstev za življenjske potrebščine, Slovenija, 2018	26
Slika 8: Povprečne letne stopnje rasti cen vseh življenjskih potrebščin in cen hrane in brezalkoholnih pijač v Sloveniji v obdobju 2010-2019 (v %).....	26
Slika 9: Grafični prikaz verige vrednosti preskrbe s hrano	27
Slika 10: Indeksi cen kmetijskih pridelkov pri pridelovalcih (realno; 2015 = 100); 2010–2018	27
Slika 11: Indeksi cen v verigi vrednosti preskrbe s hrano v Sloveniji v obdobju 2006–2019 (2015=100).....	28
Slika 12: % zvišanja ali znižanja cene, ki se prenese v verigi vrednosti preskrbe s hrano v Sloveniji.....	29
Slika 13: % povišanja/znižanja cene primarnih kmetijskih proizvodov, ki se prenese na maloprodajne cene	30
Slika 14: Število kmetijskih gospodarstev (ekološka kmetijska gospodarstva in kmetijska gospodarstva v preusmeritvi) v kontroli eko pridelave in površine v kontroli eko pridelave v ha, v obdobju 2010–2019	39
Slika 15: Delež površin po posameznih panogah v eko pridelavi v letu 2019.....	40
Slika 16: Prikaz projektov iz podukrepa M16.4 Razvoj in vzpostavitev kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov iz PRP 2014–2020 v izvajanju na dan 31. 12. 2019	46

Kazalo tabel

Tabela 1: Uporabljeni kazalniki stanja v okviru specifičnega cilja 3.....	7
Tabela 2: Velikost kmetijskih gospodarstev glede na KZU in standardni prihodek.....	9
Tabela 3: Organizacije in skupine proizvajalcev po posameznih sektorjih	14
Tabela 4: Odobreni živilski obrati po dejavnosti v Sloveniji, 2019	16
Tabela 5: Gibanje pomembnejših kazalnikov poslovanja ŽPI, 2010–2019.....	17
Tabela 6: Bruto dodana vrednost v Sloveniji 2010-2019, v mio € (kazalnik stanja C.11). 22	
Tabela 7: Kmetijska proizvodnja po sektorjih, Slovenija, 2008-2019, vrednost proizvodnje v osnovnih cenah, v %	23
Tabela 8: Sheme kakovosti, vzpostavljene na EU ravni.....	35
Tabela 9: Število vključenih pridelovalcev oziroma predelovalcev v sheme kakovosti EU, stanje na 31. 12. 2019	36
Tabela 10: Ključne značilnosti ekonomike geografskih označb (brez tradicionalne zajamčene posebnosti in aromatiziranih vin) po državah članicah – kazalnik stanja C.34 »Vrednost proizvodnje v okviru shem kakovosti EU«.....	37
Tabela 11: Nacionalne sheme kakovosti	41
Tabela 12: Število vključenih kmetijskih gospodarstev v nacionalne sheme kakovosti do 31. 12. 2019	41
Tabela 13: Podatki številu kmetijskih gospodarstev, podprtih v okviru ukrepa 132 iz PRP 2007–2013	42
Tabela 14: Podatki o odobrenih vlogah in številu kmetijskih gospodarstev, ki so vključena v podukrep M03.1 do 31. 12. 2019.....	43

1 SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN SIMBOLOV

AVK	Javna agencija Republike Slovenije za varstvo konkurence
BDV	bruto dodana vrednost
ČZS	Čebelarska zveza Slovenije
EIP	Evropsko partnerstvo za inovacije
EK	Evropska komisija
EUR	evro
GZS	Gospodarska zbornica Slovenije
ha	hektar
HORECA	ang. Hotels, Restaurants, Café / Catering
IKT	informacijsko-komunikacijska tehnologija
KIS	Kmetijski inštitut Slovenije
KMG	kmetijsko gospodarstvo
KMG-MID	identifikacijska številka kmetijskega gospodarstva
KZU	kmetijsko zemljišče v uporabi
mio	milijon
PDM	polnovredna delovna moč
PMEF	CAP Performance Monitoring and Evaluation Framework
PRP 2007-2013	Program razvoja podeželja RS za obdobje 2007–2013
PRP 2014–2020	Program razvoja podeželja RS za obdobje 2014–2020
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
ŽPI	živilskopredelovalna industrija
%	odstotek

ANALIZA STANJA

2 Uporabljeni kazalniki stanja

Tabela 1: Uporabljeni kazalniki stanja v okviru specifičnega cilja 3

Področje	Oznaka kazalnika PMEF	Kazalnik PMEF
Kmetijska produktivnost	C.11	Bruto dodana vrednost po sektorjih, po vrstah regij, v kmetijstvu in za primarne proizvajalce
	C.12	Kmetijska gospodarstva (kmetije)
	C.13	Delovna sila na kmetiji
Kmetijska trgovina	C.34	Vrednost proizvodnje v okviru shem kakovosti EU

3 Struktura verig vrednosti preskrbe s hrano

Veriga preskrbe s hrano¹ vključuje pridelavo oziroma prirejo, predelavo, distribucijo, veleprodajo oziroma maloprodajo do končnega potrošnika in je trajnostno naravnana, saj s svojim obstojem in delovanjem vpliva na gospodarstvo, zdravje in okolje. Sodobne verige vrednosti gradijo na pogodbenih in lastniških odnosih, ki imajo za cilj ohraniti pozicije na trgu in rasti ter učvrstiti medsebojne poslovne odnose.

Proces načeloma povezuje tri glavne sektorje: kmetijska pridelava, živilskopredelovalno industrijo ter sektor trgovine, upoštevati pa je treba tudi uvožene kmetijske proizvode. Cene se v verigi preskrbe s hrano določijo s transakcijami med različnimi deležniki verige (npr. kmeti, živilskimi podjetji, trgovci na debelo in drobno ter končnimi potrošniki). Veriga preskrbe s hrano je za nekatera živila lahko kratka in enostavna, za druga pa bolj zapletena. Prav tako je lahko v različnih državah različna. (Eurostat, Food Prices Monitoring Tool)

Kmetijstvo se povezuje z nadaljnjimi členi preko tradicionalnih in novih inovativnih oblik pogodbenih odnosov, ki omogočajo oz. zagotavljajo prodajo in cenovne ravni, pri čemer je vključen tudi vidik upravljanja s tveganji. Verige preskrbe s hrano so ključna oblika sodelovanja v sodobni pridelavi hrane, ki jo obvladuje sedem značilnih načinov preskrbe s hrano:

1. pridelovalec kmetijskih pridelkov – trgovec – potrošnik,
2. pridelovalec kmetijskih pridelkov – zadruga ali drug posrednik – potrošnik,
3. pridelovalec kmetijskih pridelkov – zadruga ali drug posrednik – trgovec – potrošnik,
4. pridelovalec kmetijskih pridelkov – živilskopredelovalno podjetje – potrošnik.
5. pridelovalec kmetijskih pridelkov – živilskopredelovalno podjetje – trgovec – potrošnik ,
6. pridelovalec kmetijskih pridelkov – zadruga – živilskopredelovalno podjetje – trgovec – potrošnik,
7. živilskopredelovalno podjetje (pridelava in predelava) – trgovec – potrošnik.

Poleg omenjenih načinov preskrbe s hrano v Sloveniji narašča pomen neposrednega trženja lokalno pridelane hrane, kjer se brez posrednikov srečata pridelovalec kmetijskih pridelkov in potrošnik, obstajajo tudi uspešni primeri graditve verig lokalne oskrbe, ki pa praviloma temeljijo na enem ali nekaj posameznikih.

Slovenija je med državami članicami z nizko stopnjo kakovostnega gospodarskega povezovanja na vertikalni in horizontalni ravni agroživilstva, kar kaže na individualizacijo poslovnega delovanja v agroživilstvu. (Erjavec et al., 2018)

Za zagotavljanje nemotene preskrbe s hrano pa je bistvenega pomena prav odpornost vsakega člena v verigi. Verige morajo biti dovolj trdne, da zagotavljajo, da je hrana fizično na voljo (razpoložljivost), da je dostopna (kjer lahko potrošnik do nje dostopa), sprejemljiva (v obliki, ki je kulturno sprejemljiva), varna in zanesljiva. (Stone in Rahimifard, 2018) Raziskave na področju odpornosti verig vrednosti preskrbe s hrano kažejo, da se z večjim sodelovanjem in povezovanjem tako med kmetijskimi proizvajalci kot tudi med predelovalci in trgovci zmanjša njihova ranljivost oz. poveča odpornost. (Leat in Revoredo-Giha, 2013)

Na odpornost verig vrednosti preskrbe s hrano pa v čedalje večjem obsegu vpliva tudi naraščajoča nestabilnost na področju npr. stroškov energije do menjalnih tečajev, pri čemer so dodatno ranljive tudi zaradi omejenega roka uporabnosti živil ter spremenljivosti v kakovosti in razpoložljivosti surovin. V prihodnje bo ranljivost verig vrednosti preskrbe s hrano zaradi naraščajoče pojavnosti ekstremnih

¹ Na področju kmetijstva in živilskopredelovalne panoge se verige vrednosti preskrbe s hrano (ang. »Food chain«) pogosto terminološko prepletajo s terminom agro-živilske verige, zlasti pa s terminom verige preskrbe s hrano, ki je opredeljena tudi v Zakonu o kmetijstvu (Ur. list RS, št. 45/2008, z vsemi spremembami).

vremenskih razmer, novih bolezni živali in rastlin, nihanj v cenah energentov, logističnih omejitev, političnih nestabilnosti, sprememb v navadah potrošnikov in drugih dejavnikov naraščala. Zato je ključna njihova odpornost, tj. sposobnost odzivanja na predvidljive kot nepredvidljive motnje na način, da ohranijo svojo bistveno funkcijo - preskrbo s hrano. Dejavniki tveganja, ki vplivajo na odpornost verige vrednosti preskrbe s hrano, so tako na ravni celotne verige (kot npr. omejitve uvoza, zaprtost mej, slaba infrastruktura, bolezni, prevare s hrano, nestabilnost cen in menjalnih tečajev, vremenske ujme, pomanjkanje vode) kot tudi na nivoju posameznega deležnika (pojav škodljivcev in bolezni v kmetijski proizvodnji, zamude pri dobavah, pritisk na cene, odvisnost od malega števila ponudnikov, dostop do živil, obračanje zalog, odzivnost potrošnikov ipd.). (Stone in Rahimifard, 2018)

COVID-19 kriza je zgolj dodatno osvetlila nekatere izmed že naštetih pomanjkljivosti in ranljivosti v verigi vrednosti preskrbe s hrano. Ukrepi, ki so bili uvedeni s ciljem zajeitve pandemije COVID-19, so prizadeli prav vse deležnike v verigi. Zajeitveni ukrepi so zlasti v začetku epidemije v marcu 2020 močno prizadeli pretok blaga, storitev in delovne sile na notranjem trgu EU ter s tem močno prizadeli tudi kmetijski sektor in verige vrednosti preskrbe s hrano. Omejitve prostega pretoka delovne sile so otežile spravo kmetijskih proizvodov, omejitve prevoza blaga zaradi zaprtja mej so povzročale zamude pri dobavah, razkrile so se logistične težave, kot je npr. pomanjkanje skladišč ter hladilnih zabojnikov za prevoz in skladiščenje hrane. Zaprtje restavracij in drugih javnih prehranjevalnih mest ter omejitve pri dostopu do trgovin z živili so otežile dostop do hrane. Posledice pandemije COVID-19 se odražajo v spremembah nakupnih navad potrošnikov, kot so manjše število nakupov z večjimi količinami proizvodov v trgovinah, hitrejša rast nakupov preko spleta tudi na podeželju ter neposredno od kmetijskih pridelovalcev. (EIT, 2020)

3.1 Kmetijski pridelovalci

Kmetijski sektor je začetna faza verige preskrbe s hrano. Kmetijska proizvodnja vključuje pridelavo kmetijskih rastlin in rejo živali.

3.1.1 Oris strukture kmetijskih gospodarstev (C.12)

Po statističnih podatkih sta bili 1. junija 2016 v Sloveniji 69.902 kmetijski gospodarstvi (kazalnik stanja C.12). Od tega je bilo 231 kmetijskih podjetij, drugo pa so bile družinske kmetije (69.671). Na 40.149 družinskih kmetijah (58 %) je bil pretežni del kmetijske pridelave namenjen za lastno porabo, na 29.523 družinskih kmetijah (42 %) pa je bil pretežni del kmetijskih pridelkov namenjen za prodajo. Iz tega izhaja, da je ponudba kmetijskih pridelkov, ki vstopajo na trg (tudi za nadaljnjo predelavo), omejena.

Tabela 2: Velikost kmetijskih gospodarstev glede na KZU in standardni prihodek

C. 12 Kmetijska gospodarstva (kmetije)	2005	2007	2010	2013	2016
Velikost kmetijskih gospodarstev	100	100	100	110	120
gospodarstva s 100 ha in več					
gospodarstva s 50-99.9 ha	210	290	380	420	500
gospodarstva s 30-49.9 ha	720	890	970	1.070	1.250
gospodarstva z 20-29.9 ha	1.710	1.890	2.020	2.050	2.180
gospodarstva z 10-19.9 ha	8.820	8.550	8.350	8.190	8.230
gospodarstva s 5-9.9 ha	19.770	19.140	17.440	17.260	16.060
gospodarstva z 2-4.9 ha	27.860	25.850	24.920	24.810	24.050
gospodarstva z manj kot 2 ha	17.970	18.620	20.470	18.460	17.520

Povprečna velikost gospodarstva	10.805,29	11.746,70	12.233,01	13.943,49	16.577,59
ekonomska velikost (EUR SO)					
delovna sila (v PDM)	1,23	1,11	1,03	1,14	1,12
delovna sila (število oseb)	2,69	2,66	2,79	2,77	2,81
fizična površina (ha)	6,29	6,49	6,47	6,71	6,99
Ekonomska velikost gospodarstva					
gospodarstva z 500 000 EUR in več EUR SO	50	60	40	50	70
gospodarstva z 250 000-499 999 EUR SO	40	160	80	120	180
gospodarstva s 100 000-249 999 EUR SO	450	500	780	950	1.300
gospodarstva s 50 000-99 999 EUR SO	1.540	1.630	2.170	2.410	2.900
gospodarstva s 25 000-49 999 EUR SO	4.290	4.300	4.460	4.700	5.170
gospodarstva z 15 000-24 999 EUR SO	6.050	5.370	5.000	5.850	5.840
gospodarstva z 8 000-14 999 EUR SO	11.800	11.050	10.650	11.430	13.330
gospodarstva z 4 000-7 999 EUR SO	19.800	18.450	18.120	19.280	17.860
gospodarstva z 2 000-3 999 EUR SO	18.810	16.850	17.650	15.370	13.250
gospodarstva z manj kot 2 000 EUR SO	14.330	16.970	15.690	12.200	10.010
Število kmetijskih gospodarstev	77.170	75.340	74.650	72.380	69.900

Vir: Dashboard Indicators

https://gridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/DataExplorerer.html?select=EU27_FLAG,1

V verige vrednosti preskrbe s hrano vstopajo tudi kmetije z dopolnilnimi dejavnostmi predelave kmetijskih pridelkov, ki s predelanimi proizvodi dosegajo višjo dodano vrednost ter s tem višje cene in dohodek. Kmetije z dopolnilnimi dejavnostmi bolje izrabljajo svoje proizvodne zmogljivosti ter prispevajo k pestrosti ponudbe kmetijskih proizvodov. Po stanju na dan 29. 7. 2020 je imelo v Sloveniji dovoljenje za opravljanje dopolnilne dejavnosti 4.928 kmetij. Skupaj se na teh kmetijah opravlja 4.404 dejavnosti predelave primarnih kmetijskih pridelkov, 1.200 dejavnosti turizem, ki je gostinska dejavnost, 1.145 dejavnosti prodaje kmetijskih pridelkov in izdelkov s kmetij in 1.467 dejavnosti predelave gozdnih lesnih sortimentov.

V Sloveniji imamo izrazito neugodno agrarno strukturo v kmetijstvu. Podrobnejša analiza strukture kmetijskih gospodarstev je sicer razvidna v analizi stanja za SC 1 in SC 2, kljub vsemu pa na tem mestu z vidika vstopanja proizvodov v verig vrednosti izpostavljamo majhnost kmetijskih gospodarstev v RS in koncentracijo kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU) v velikostno najmanjših razredih kmetijskih gospodarstev. Po podatkih Eurostata povprečno kmetijsko gospodarstvo obdeluje 7 ha KZU, kar nas uvršča med države EU z najnižjo povprečno velikostjo kmetijskih gospodarstev (povprečno kmetijsko gospodarstvo v EU–28 obdeluje nekaj manj kot 17 ha KZU. Dejstvo, da 60 % vseh kmetijskih gospodarstev v Sloveniji obdeluje v povprečju manj kot 5 ha KZU, le odstotek pa več kot 50 ha KZU, izkazuje majhnost in razdrobljenost kmetijskih površin ter posledično omejen obseg pridelanih kmetijskih proizvodov na kmetijsko gospodarstvo. V EU–28 več kot dve tretjini KZU (68 %) obdelujejo gospodarstva, ki so večja od 50 ha. V Sloveniji tako velika gospodarstva obdelujejo le nekaj več kot desetino vse kmetijske zemlje v uporabi (14 %). (KIS, 2019)

Kmetijski pridelovalci zaradi majhnosti kmetijskih gospodarstev in razdrobljenosti KZU ter omejene količine tržne proizvodnje ter manj ugodnih pogojev kmetovanja na OMD težje zagotavljajo pestrost asortimana in ponudbo kmetijskih pridelkov skozi celotno sezono. Hkrati pa zaradi prešibke povezanosti težje dosegajo učinke ekonomije obsega. Glavno vodilo povezovanja je skupno

načrtovanje in prilagajanje pridelave oziroma reje povpraševanju, tako glede kakovosti, količine kot izenačenosti ponudbe, koncentriranje in prodaja proizvodov, izboljšanje pogajalskega položaja pridelovalcev in rejceva in gradnja trdnih in trajnih vezi med deležniki v verigi vrednosti. Le povezani pridelovalci oziroma rejci so močen sogovornik v verigi oskrbe s hrano, kar jim omogoča večjo ekonomsko stabilnost v pridelavi ter posredno, ob ustreznih ukrepih, olajša investicije in pripomore k dvigu konkurenčnosti pridelave. Ključno vlogo pri povezovanju pa imajo pridelovalci oziroma rejci sami, saj mora povezovanje temeljiti na prostovoljni osnovi.

3.1.2 Oris organiziranosti posameznih kmetijskih sektorjev

V Sloveniji so kmetijski sektorji zaradi zgodovinskih danosti na različni stopnji razvoja, medtem ko se nekateri v pretežni meri še naslanjajo na tradicionalne prakse, gredo v drugih panogah nekoliko hitreje v korak z najsodobnejšo tehnologijo. Posebej v pridelavi, ki je organizirana v obliki kooperacijske reje, je tehnologija poenotena in zaradi zahtev vodilne organizacije dosledno spoštovana. V takšnih razmerah je tudi nastop na trgu bolje organiziran, prav tako pa tudi oskrba z repromaterialom, semenom ali pa živalmi za nadaljnjo rejo.

Proizvodnja kravjega mleka je najpomembnejša usmeritev slovenskega kmetijstva, sektor je eden bolj organiziranih. Odkup mleka izvajajo zadruge, ki imajo z mlekarnami tudi dolgoročne pogodbe. Število proizvajalcev mleka, ki mleko oddaja v mlekarno, se sicer zmanjšuje, na drugi strani pa se povečuje količina oddanega mleka. Od 615 tisoč ton pridelanega mleka v letu 2019 so ga slovenske mlekarnе odkupile 564 tisoč ton. Tuje mlekarnе odkupijo okoli 19 % mleka. Organizaciji proizvajalcev v sektorju mleka sta usmerjeni v krepitev njihove pogajalske moči v odnosu do predelovalcev. Organizacije proizvajalcev sestavljajo proizvajalci mleka ali njihova združenja, v okviru katere se skupaj pogajajo o pogodbenih pogojih, vključno s cenami.

Poleg proizvodnje mleka je tradicionalno najpomembnejša tudi **prireja mesa govedi**. Zadnji desetletji ga zaznamuje povečan obseg zunanje trgovine in večji izvoz živih živali, ob hkratnem uvozu mesnih pasem telet za nadaljnjo rejo. Sektor reje govedi bi z boljšo organiziranostjo lahko znatno napredoval. Trenutno ni organiziranega trga s plemensko živino, samostojni nastop na trgu je težaven, prav tako zagotavljanje živali za shemo Izbrana kakovost, zato bi morali okrepiti povezovanje in sodelovanje rejcev (medsebojno in v verigi).

Čeprav je v prehrani **prašičje meso** tradicionalno prisotno, sektor prašičereje v zadnjih desetletjih nazaduje. Zmanjšuje se število rej in tudi količina pridelanega mesa. V rejah se še naprej zmanjšuje interes za zagotavljanje plemenskega materiala, kar je podlaga oziroma pogoj za dolgoročen obstoj panoge in stabilnost trga s prašičjim mesom. Rejci so odvisni od uvoza živali, posledično je onemogočena ponudba svinjine iz sheme kakovosti Izbrana kakovost Slovenije. Značilnost sektorja je izrazito bipolarna struktura: 87 % kmetijskih gospodarstev redi prašiče večinoma za lastne potrebe, medtem, ko na trgu nastopa nekaj večjih pridelovalcev skupaj s kooperacijskimi rejami. Večja podjetja svojim kooperantom zagotavljajo znanje in repromaterial ter ustrezno tehnologijo. Rejci so slabo organizirani, v letu 2021 je bila priznana prva organizacija proizvajalcev v sektorju. Ustanavljanje organizacij proizvajalcev bi bilo treba zaradi zagotavljanja pujskov in tudi uspešne organizirane prodaje spodbujati in okrepiti.

Perutnina je tradicionalno prisotna skoraj na vsakem kmetijskem gospodarstvu, sektor prireje perutninskega mesa in jajc pa se je razvil v zadnjih desetletjih in dosegel pomemben delež v kmetijskih proizvodnji. Prireja perutninskega mesa in jajc je tržno in izvozno naravnana, večina proizvodnje se odvija v kooperaciji s komercialno uspešnimi pasmami/linijami, pogodbeni razmerja poskrbijo tudi za znanje, dobavo piščancev za nadaljnjo rejo in trženje proizvodov z uveljavljenimi blagovnimi znamkami. Sektor ima še vedno velik razvojni in izvozni potencial.

V Sloveniji imamo priznано eno organizacijo proizvajalcev v **sektorju sadja**, ki pa še ne izvaja operativnega programa organizacije proizvajalcev in ne črpa sredstev iz naslova tega ukrepa. Trenutno še ni priznana nobena organizacije proizvajalcev, ki bi združevala tudi pridelovalce zelenjave. V zadnjih letih je bil sicer opazen napredek pri organiziranju v evropsko primerljive oblike, saj je bilo v **sektorju sadje in zelenjava** priznanih pet skupin proizvajalcev za skupno trženje in ena organizacija proizvajalcev za sadje. Organiziranost pridelovalcev sadja in zelenjave v evropsko primerljive oblike sodelovanja je v Sloveniji nizka.

Oljkarji so organizirani na ravni društev, zveze društev ter dveh zadrug. V programskem obdobju PRP 2007 – 2013 so bili oljkarji z ZOP EDOOSI združeni v skupino proizvajalcev in prejeli podporo iz ukrepov podpore za skupine proizvajalcev vezane na ZOP. Določene skupine oljkarjev so zainteresirane za povezovanje v organizacije proizvajalcev, vendar trenutno ni priznanih skupin proizvajalcev oziroma organizacij proizvajalcev.

Hmeljarje združuje visoka profesionalnost in organiziranost. V organizacijo Združenje hmeljarjev Slovenije so vključeni vsi pridelovalci hmelja. K temu je pripomogel Inštitut za hmeljarstvo in pivovarstvo Slovenije (IHPS), danes javni zavod, ki so ga hmeljarji sami ustanovili pred 65 leti. Slovensko hmeljarstvo je tradicionalno izvozno usmerjeno. 99 % pridelka hmelja se izvozi v različne evropske države. Trenutno v Sloveniji deluje eno veliko pivovarsko podjetje Pivovarno Laško Union d.o.o., ki združuje Pivovarno Laško in Pivovarno Union. Poleg njiju pa je konec leta 2019 prisotnih še okoli 105 malih pivovarn, katerih tržni delež trenutno predstavlja okoli 1 % proizvedenega piva (od 1,4 mio hl piva) v Sloveniji.

Vinogradniki in vinarji so zastopani preko različnih organizacij, in sicer preko Vinske družbe Slovenije d.o.o., ki zastopa večino velikih vinarskih podjetij, Združenja družinskih vinogradnikov in vinarjev Slovenije, ki zastopa večino tržnih družinskih vinogradniških kmetij in Zvezo društev vinogradnikov in vinarjev Slovenije, ki povezuje društva vinogradnikov, katerih člani so manjši vinogradniki. Poleg treh zadrug, ki so izključno vinogradniško-vinarske, vinogradniki in vinarji svoje interese uveljavljajo tudi preko Zadružne zveze Slovenije in GZS-Zbornice kmetijskih in živilskih podjetij (člani posamezna vinarska podjetja), vinogradnike pa v določeni meri zastopa tudi KGZS preko svojih sektorskih odborov. Vse omenjene organizacije pomagajo članom predvsem pri uveljavljanju interesov nasproti državi in njenim institucijam, opazamo pa pomanjkanje medsebojnega sodelovanja, ki pa se v zadnjem obdobju nekoliko izboljšuje. Panogi manjka skupna krovna organizacija, ki bi skrbela za enotno promocijo in nastope na trgu, hkrati pa v panogi ni združevanja za uveljavljanje boljšega tržnega položaja vinogradnikov do odkupovalcev grozdja in položaja vinarjev do trgovcev za doseganje boljših odkupnih cen. Iz sektorja grozdje za vino delujejo štiri skupine proizvajalcev s 174 člani.

Čebelarji sodelujejo in se povezujejo zaradi skupne skrbi in soodgovornosti za ohranjanje kranjske sivke ter zaradi izmenjave čebelarskih znanj in izkušenj. V Sloveniji deluje več kot 200 čebelarskih društev in 15 regijskih čebelarskih zvez, v katera so vključeni čebelarji. Povezovanje in sodelovanje čebelarjev v čebelarska društva in članstvo v krovni organizaciji ČZS, ki ima v Sloveniji več kot stoletno tradicijo. ČZS ima danes več kot 8.000 članov od skupno 11.500 čebelarjev, med njenimi glavnimi nalogami pa so sodelovanje z državnimi organi pri načrtovanju čebelarske politike, pospeševanje pridelave, predelave in porabe čebeljih pridelkov ter izobraževanje in usposabljanje čebelarjev. V mednarodnem prostoru so čebelarji povezani v mednarodno čebelarsko zvezo Apimondia. Čebelarji so organizirani tudi v okviru ene priznane rejske organizacije, ki izvaja rejski program za kranjsko čebelo. Vsekakor je vključevanje v čebelarska društva in ČZS tako v dobro posameznika kot tudi razvoja slovenskega čebelarstva. Ta trdna stoletna organiziranost, povezanost v ČZS in dobro delo čebelarskih društev je dober primer stanovske organiziranosti v Sloveniji.

Pridelovalci žit so organizirani v okviru Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije, Zadružne zveze Slovenije in Sindikata kmetov Slovenije, ki pomagajo članom predvsem pri uveljavljanju njihovih

interesov, opazamo pa pomanjkanje drugih oblik povezovanja in sodelovanja. Na pobudo ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano se je na področju pridelave strnih žit leta 2010 vzpostavila žitna veriga. Namen žitne verige je sodelovanje vseh partnerjev s področja pridelave in predelave pšenice ter vseh vpletenih inštitucij ter vzpostavitev poštenih odnosov med deležniki v verigi od pridelovalca do prodajalca.

Zaključimo torej lahko, da se zavedanje med kmetijskimi pridelovalci o potrebi po dolgoročnem povezovanju in sodelovanju v verigah vrednosti, ki bi jim omogočila krepitev položaja ter enakopravnejšo obravnavo, šele vzpostavlja, v želji po doseganju višjih odkupnih cen si kupce namreč dostikrat iščejo individualno, na tujih trgih. Medpanožno sodelovanje v verigi vrednosti s strani deležnikov ni ustrezno prepoznano za noben kmetijski sektor. Pripravljenost pridelovalcev za povezovanje in skupno ekonomsko delovanje je povečini nizka. Nepovezani z namenom proizvodnega in tržnega sodelovanja pa so v verigi vrednosti preskrbe s hrano šibek pogajalec oziroma ranljiv partner. K temu prispevajo tudi nezmožnosti dobave zadostnih količin kmetijskih pridelkov in sezonska pogojenost dobave nekaterih izmed njih.

3.2 Organizacije in skupine proizvajalcev

Povezovanje v organizacije in skupine proizvajalcev je v Sloveniji še v začetni fazi. Glavni cilj povezovanja v skupine in organizacije proizvajalcev je skupno načrtovanje in prilagajanje pridelave povpraševanju, tako glede kakovosti, količine kot izenačenosti ponudbe, koncentriranje in prodaja pridelka. Na ta način lahko skupno izboljšajo pogajalski položaj pridelovalcev in s tem zgradijo trdne in trajne vezi med deležniki v verigah vrednosti. Le povezani so pridelovalci lahko močnejši sogovornik v verigah vrednosti preskrbe s hrano, saj to omogoča večjo ekonomsko stabilnost v pridelavi ter dviguje konkurenčnost pridelave. Ključno vlogo pri povezovanju pa imajo pridelovalci sami, saj mora povezovanje temeljiti na prostovoljni osnovi.

Sodelovanje in povezovanje pridelovalcev v skupine in organizacije proizvajalcev je eden ključnih izzivov v tem trenutku. V programskem obdobju 2007–2013 s strani kmetijskih pridelovalcev oziroma njihovih interesnih združenj ni bila podana nobena zahteva ali pobuda za priznanje organizacije proizvajalcev. Posledično tudi ni pripravljene nacionalne strategije, ki bi omogočila pripravo operativnih programov in financiranje operativnih skladov potencialnih organizacij proizvajalcev.

Priznavanje organizacij proizvajalcev je urejeno v sektorjih mleko in mlečni proizvodi, prašičje meso, sadje in zelenjava, oljčno olje in namizne oljke ter hmelj na osnovi Pravilnika o priznanju organizacij proizvajalcev v sektorju mleka in mlečnih proizvodov (Uradni list RS, št. 110/20), Pravilnika o organizacijah proizvajalcev v sektorju prašičjega mesa (Uradni list RS, št. 56/20) in Pravilnika o priznanju organizacij proizvajalcev in združenj organizacij proizvajalcev v sektorjih sadje in zelenjava, oljčno olje in namizne oljke ter hmelj (Uradni list RS, št. 19/18 in 67/18). Organizacijo proizvajalcev ustanovijo pridelovalci na lastno pobudo, predvsem z namenom koncentracije ponudbe in prodaje pridelka članov. Organizacija proizvajalcev mora biti pravna oseba, ki je ustanovljena kot zadruga ali gospodarska družba in izpolnjuje tudi ostale pogoje za priznanje.

V sektorju mleko in mlečni proizvodi sta priznani dve organizaciji proizvajalcev, ki imata skupno 1.000 članov in 126 mio litrov mleka, kar predstavlja 22 % vsega odkupljenega mleka v Sloveniji za leto 2018. (vir: SURS, TIS). V sektorju sadje in zelenjava je bila konec leta 2018 priznana ena organizacija proizvajalcev za sadje, ki združuje 10 članov, ki pridelujejo jabolka v 103 ha intenzivnih sadovnjakov ali 4 % površin intenzivnih sadovnjakov jablan in 2 % vseh intenzivnih sadovnjakov. Organizacija proizvajalcev iz sektorja sadje in zelenjava ne izvaja operativnega programa. V se sektorju prašičje meso je bila v letu 2021 priznana ena organizacija proizvajalcev s 27 člani.

Pridelovalci lahko ustanovijo tudi skupino proizvajalcev iz sektorjev sadja in zelenjave, meso, mesni izdelki in žive živali goveda, meso, mesni izdelki in žive živali drobnice, sladkorna pesa, gozdni lesni

proizvodi, konoplja, čebelji proizvodi, kmetijski proizvodi iz sheme kakovosti ekološka pridelava in predelava, krušna pšenica, zelišča, okrasne rastline, bučno olje, grozdje za vino, krompir, žita, pivovarski, ječmen, oljčno olje in namizne oljke ali vino v skladu s Pravilnikom o priznanju skupine proizvajalcev za skupno trženje (Uradni list RS, št. 23/18, 46/19 in 133/21).

Tabela 3: Organizacije in skupine proizvajalcev po posameznih sektorjih

Organizacija proizvajalcev	Število	Število članov
mleko in mlečni proizvodi	2	1.346
prašičje meso	1	27
sadje	1	10
Skupina proizvajalcev		
sadje in zelenjava	5	167
meso, mesni izdelki in žive živali goveda	4	170
meso, mesni izdelki in žive živali drobnice	1	46
sladkorna pesa	1	41
kmetijski proizvodi iz sheme kakovosti ekološka pridelava in predelava	1	45
grozdje za vino	4	174
krompir	1	97
gozdno lesni proizvodi	1	41
konoplja	1	5

Podatki o pridelavi in članih skupin in organizacij proizvajalcev glede na sektor priznanja:

- pet skupin proizvajalcev iz sektorja sadje in zelenjava, ki povezujejo 167 pridelovalcev zelenjave;
- štiri skupine proizvajalcev iz sektorja meso, mesni izdelki in žive živali goveda, ki povezujejo 170 rejcev, katerih stalež je 3.384 GVŽ goveda;
- ena skupina proizvajalcev iz sektorja meso, mesni izdelki in žive živali drobnice, ki povezuje 46 rejcev, katerih stalež je 450 GVŽ drobnice;
- ena skupina proizvajalcev iz sektorja sladkorna pesa, ki združuje 41 članov in imajo 86 ha sladkorne pese;
- ena skupina proizvajalcev iz sektorja kmetijski proizvodi iz sheme kakovosti ekološka pridelava in predelava, ki povezuje 46 članov in imajo 445 GVŽ in 347 ha površin;
- štiri skupine proizvajalcev iz sektorja grozdje za vino, ki povezuje 174 članov in imajo 360 ha vinogradov;
- ena skupina proizvajalcev iz sektorja krompir, ki jo sestavlja 97 pridelovalcev in imajo 328 ha krompirja;
- ena skupina proizvajalcev iz sektorja gozdno lesnih proizvodov z 41 člani in imajo 349 ha gozda;
- ena skupina proizvajalcev iz sektorja konoplja, ki jo sestavlja 5 pridelovalcev in imajo 26 ha konoplje.

Skupno je priznanih 19 skupin proizvajalcev in tri organizacije proizvajalcev iz različnih sektorjev.

Na področju gozdarstva in gozdno-lesnih verig velja omeniti zlasti društva lastnikov gozdov in strojne krožke. Društva lastnikov gozdov so oblika povezovanja lastnikov gozdov. Njihov namen je, da s povezovanjem lastnikov gozdov omogočajo doseganje določenih ciljev. Društva izobražujejo lastnike gozdov, pomagajo pri pridobivanju državnih in evropskih sredstev, omogočajo ekonomsko optimalnejšo skupinsko nabavo strojev in opreme, organizirajo ekskurzije, tekmovanja itd. Njihov namen je tudi povezovanje in druženje lastnikov gozdov. Člani imajo določene obveznosti, ki jih morajo izpolnjevati.

Lastniki gozdov se povezujejo tudi v strojne krožke. Namen strojnih krožkov je prav tako zmanjšanje stroškov pri nabavi strojev in opreme za delo v gozdu. Stroje in opremo kupijo vsi člani krožka in si jo delijo, ali pa si člani medsebojno pomagajo z lastnimi stroji in opremo.

Društva lastnikov gozdov so povezana v Zvezo lastnikov gozdov Slovenije. V Sloveniji deluje okoli 30 društev lastnikov gozdov in strojnih krožkov. Trenutno v Sloveniji na področju gozdarstva še ni registrirane nobene skupine proizvajalcev.

V okviru podukrepa 9. 1 Ustanovitev skupin in organizacij proizvajalcev je pomembno spodbujanje ustanavljanja skupin proizvajalcev (SP), ki so poleg organizacij proizvajalcev ena izmed oblik sodelovanja, ki jih s svojimi ukrepi podpira tudi Program razvoja podeželja (PRP) 2014 – 2020. Preko sodelovanja kmetov, članov, v SP le-ti pridobivajo lažji dostopajo do trga oz. potrošnikov in se na teh trgih pogajajo za višje cene. Preko Ukrepa PRP 2014 -2020 MKGP sofinancira vzpostavitev SP, za pokrivanje stroškov delovanja SP. SP skozi tržno vrednost proizvodnje in ločeno vodenim računovodstvom ustvarja pogoje za pridobitev sofinanciranja dejavnosti, pri čemer znaša stopnja podpore v prvem letu 10% tržne vrednosti proizvodnje. Vsako naslednje leto se zniža za 1%, saj je ukrep načrtovan tako, da se pričakuje rast tržne vrednosti proizvodnje v vseh naslednjih letih in s tem ohranjanje možnosti pridobitve maksimalne vrednosti podpore. V ta namen so bili v okviru izvajanja PRP 2014 – 2020 objavljeni trije javni razpisi v skupni vrednosti 2,2 mio evrov.

Počasno organiziranje v kolektivne oblike povezovanja, kot so organizacije, skupine proizvajalcev, kaže na pomanjkanje zaupanja med akterji v verigi vrednosti preskrbe s hrano in individualizacijo poslovnega delovanja.

V Sloveniji nimamo priznanih **združenj organizacij proizvajalcev**, ki bi krepile njihovo pogajalsko moč, koncentracijo ponudbe, zniževanje stroškov, prenos znanja in izkušenj ter dvig kakovosti proizvodnje ali **medpanožnih organizacij**, ki bi kmetijskim pridelovalcem omogočala vertikalno povezovanje s partnerji iz predelovalnega, distribucijskega in tržnega dela verige vrednosti preskrbe s hrano ter s tem lažje upravljanje (sektorskih) verig vrednosti preskrbe s hrano, boljšo izrabo proizvodnih zmogljivosti ter enakomernejšo razdelitev dodane vrednosti.

3.3 Zadruga

Zadruga imajo na območju Slovenije več kot 145-letno tradicijo. Po gospodarskem pomenu so trenutno najpomembnejše kmetijske in gozdarske zadruga, ki poslujejo na celotnem območju Slovenije. Kmetijske in gozdarske zadruga svojim članom zagotavljajo odkup in prodajo kmetijskih pridelkov.

Pomembna dejavnost kmetijskih in gozdarskih zadrug je tudi oskrba z reprodukcijskim materialom pa tudi potrošnim blagom. Slovenske zadruga imajo v lasti 358 trgovin, prek katerih oskrbujejo podeželje ter prispevajo k njegovi ohranitvi in poseljenosti. Od tega je 116 živilskih trgovin, 190 trgovin z repromaterialom, 24 neživilskih in 28 trgovin z mešanim blagom. Med živilskimi trgovinami ima 21 zadrug skupaj 79 trgovin s franšizo, ostalih 37 jih je v lastnem upravljanju zadrug.²

² Vir: Zadružna zveza Slovenije.

Po podatkih Agencije Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve je bilo v Sloveniji 31. decembra 2018 registriranih 471 zadrug, od tega 91 kmetijskih in gozdarskih zadrug. V okviru Zadrugne zveze Slovenije (v nadaljnjem besedilu: ZZS) deluje 59 kmetijskih in gozdarskih zadrug, ki združujejo 13.550 članov in zaposlujejo 2.600 zaposlenih. Skupni promet članic znaša skoraj 700 mio evrov, njihov odkup kmetijskih pridelkov pa več kot 80 % vsega odkupa kmetijskih pridelkov s kmetij. Večji del kmetov je povezanih v zadrug, ki v Sloveniji predstavljajo eno najbolj razširjenih in tradicionalnih oblik poslovnega sodelovanja v kmetijskem sektorju.

Del zadrug (skupno 12) ima v svoji lasti tudi živilskopredelovalne obrate. Predvsem so to obrati za predelavo mesa – klavnice in predelava ter na področju sektorja mleka – sirarne in mlekarne. Pomembna dejavnost kmetijskih in gozdarskih zadrug je tudi oskrba z reprodukcijskim materialom pa tudi potrošnim blagom. Slovenske zadrug imajo v lasti 358 trgovin, prek katerih oskrbujejo podeželje ter prispevajo k njegovi ohranitvi in poseljenosti. Od tega je 116 živilskih trgovin, 190 trgovin z repromaterialom, 24 neživilskih in 28 trgovin z mešanim blagom. Med živilskimi trgovinami ima 21 zadrug skupaj 79 trgovin s franšizo, ostalih 37 jih je v lastnem upravljanju zadrug.

Tabela 4: Odobreni živilski obrati po dejavnosti v Sloveniji, 2019

Dejavnost obrata	dopolnilna dejavnost	zadrug	d.o.o., d.d.	s.p.	ostali	vsi
Samostojni obrat - splošne dejavnosti	0	7	103	6	0	116
Meso domačih parkljarjev	14	11	88	46	41	200
Perutninsko meso in meso kuncev	5	3	28	6	2	44
Meso gojene divjadi	4	3	12	8	0	27
Meso divjadi	2	1	6	6	1	16
Mleto meso, mesni pripravki in strojno ločeno meso	5	8	98	33	10	154
Mesni izdelki	5	6	103	37	10	161
Surovo mleko in mlečni izdelki	19	5	25	4	31	84
Jajca	12	1	9	15	64	101
Žabji kraki in polži	0	0	2	1	0	3
Živalske maščobe in ocvirki	1	1	40	15	1	58

Vir: lastni izračuni MKGP na osnovi Registra obratov na področju živil, v letu 2019

3.4 Živilskopredelovalna industrija

V letu 2019 je bilo v Sloveniji 745 živilskih podjetij, ki so zaposlovala 14.628 zaposlenih. Dodana vrednost je bila 604 mio EUR, dodana vrednost na zaposlenega pa 41.290 EUR. Čisti prihodki od prodaje so bili 2,3 milijarde EUR, neto čisti dobiček pa v višini 129 mio EUR. Delež prodaje na tujih trgih je bil 29,6-odstoten. Dejavnost proizvodnja živil je v 2019 s prodajo živilskih proizvodov ustvarila 7,4 % vrednosti prodaje in 6,8 % dodane vrednosti v celotni predelovalni dejavnosti. Največjo dodano vrednost (24,5 %) v dejavnosti proizvodnja živil so ustvarila podjetja, ki se ukvarjajo s proizvodnjo mesa in mesnih izdelkov, sledi pekarska dejavnost (22 %). Največji prihodek v tej dejavnosti pa je bil ustvarjen s prodajo klobas (16 %) in kruha (14 %). Število podjetij v živilskopredelovalni industriji (v nadaljevanju: ŽPI) je v obdobju 2014 do 2019 naraščalo (od 689 v letu 2014 do 745 v letu 2019). (KIS, 2020)

V letu 2018 je bilo v ŽPI največ mikro podjetij (78 %), sledijo majhna (16 %), srednja (4 %) ter velika (2 %) podjetja. Kljub temu da velika podjetja predstavljajo le 2 % živilskih podjetij, prispevajo največ k številu zaposlenih (53 %), dodani vrednosti (64 %) ter čistim prihodkom od prodaje (63 %). Med vsemi predelovalnimi dejavnostmi je bila v letu 2018 ŽPI šesti največji zaposlovalec v Sloveniji. Znotraj ŽPI največ ljudi zaposluje dejavnost proizvodnja pekarskih izdelkov in testenin (4.515), sledi proizvodnja mesa in mesnih izdelkov (4.264), več kot 1.000 zaposlenih pa zaposlujejo še predelava mleka, proizvodnja pijač in proizvodnja drugih prehrablenih izdelkov. (GZS, 2019)

ŽPI močno izstopa po rasti izvozne aktivnosti v zadnjih petih letih, ko se je delež prihodkov na tujih trgih v celotnih prihodkih od prodaje povečal za dobrih 5 odstotnih točk (predelovalne dejavnosti za 2 odstotni točki), čeprav je s 30-odstotno izvozno usmerjenostjo izrazito pod povprečjem slovenskih predelovalnih podjetij (72 %). Gre za pomembne strukturne spremembe, ki kažejo na zaostrene pogoje na slovenskem trgu z živili, zato so se podjetja strateško preusmerila na tuje trge. (KIS, 2020)

Največji delež v strukturi uvoza je na področjih, kjer je domača proizvodnja manjša od potrošnje (sadje, zelenjava in izdelki iz zelenjave), in kjer so prodajne cene nižje od domačih (uvoz je konkurenčnejši od domače proizvodnje). Izvaža pa se zlasti surovina z nizko dodano vrednostjo (npr. žive živali). Podrobnejša analiza stanja v ŽPI in zunanjetrgovinske bilance je razvidna v analizi stanja za specifični cilj 2.

Tabela 5: Gibanje pomembnejših kazalnikov poslovanja ŽPI, 2010–2019

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Delež dodane vrednosti ŽPI ³ v skupni dodani vrednosti nacionalnega gospodarstva (v %)	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6	n.p.
Dodana vrednost/zaposlenega (v 000 EUR)	33,2	33,1	33,4	34,4	35,5	36,7	36,3	36,5	38,9	41,3
Produktivnost - prihodki od prodaje/zaposlenega (v 000 EUR)	141,5	159,4	156,0	159,4	160,8	162,9	154,0	157,6	155,2	158,2
Prihodki od prodaje (v mio EUR)	1.840	2.005	2.010	1.995	2.009	2.062	2.053	2.156	2.192	2.315
Delež izvoza v prihodkih od prodaje (v %)	20,2	21,1	22,3	22,0	23,2	24,3	25,9	27,8	28,6	29,6

Vir: Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2019 in SURS.

Kazalniki stanja v ŽPI do leta 2016 kažejo na stagnacijo panoge z nekaj pozitivnimi spremembami v zadnjih letih (večji delež izvoza), kar se seveda kaže tudi na razmerah v kmetijski pridelavi. Ta se je do neke mere oddaljila od svojih verig in predelovalne industrije, saj pomemben delež kmetijskih gospodarstev in njihovega združenega sistema išče najboljše kupce in je manj pripravljen vstopiti v dolgoročne poslovne odnose. (Erjavec et al., 2018)

Velika večina slovenskih podjetij v ŽPI je zaključila negotovo obdobje lastniške in poslovne transformacije. Od leta 2016 se krepi se obseg poslovanja, izboljšal se je poslovni izid, izstopa tudi izvozni preboj. Ključni cilj podjetij po poslovni konsolidaciji je usmeritev v nadaljnjo tehnološko in organizacijsko modernizacijo, pri čemer med aktivnosti slednje sodi tudi posodobitev vertikalnih odnosov z dobavitelji osnovnih kmetijskih surovin. Za celotno slovensko ŽPI postajajo izvozni trgi pomemben vir prihodkov, saj je v letu 2019 delež izvoza v skupnih prihodkih dosegel 30 %. Gre za izrazito velike in pomembne strukturne spremembe; v primerjavi z 2015 so se prihodki od prodaje na tujem od leta 2015 realno povečali za tretjino, izvozna usmerjenost pa za 20 %. (KIS, 2020)

3.5 Trgovina na debelo in drobno s hrano

Za Slovenijo je značilna izredno razvita mreža trgovskih verig. V letu 2019 je bilo cca. 1.077 marketov in supermarketov ter 333 franšiznih trgovin. Samo tri trgovske verige imajo preko 65-odstotni delež. Trgovske verige so bistveno močnejši partnerji v verigi preskrbe s hrano kot drugi deležniki. Ocene kažejo, da tržni delež intenzivno raste t. i. diskontnim trgovcem. Zgoščenost trgovine povečuje odvisnost dobaviteljev od posameznega trgovskega sistema, kar sicer lahko vodi v dolgoročno sodelovanje in skupne blagovne znamke, vsekakor pa omogoča tudi vsiljevanje nepoštenih praks v pogodbene odnose. Na drugi strani pa ima koncentracija z globalizacijo negativni učinek na manjše, predvsem neorganizirana pridelovalce, ki so v takšnih sistemih nekonkurenčni in še bolj podvrženi

³ Podjetja registrirana v oddelkih proizvodnja živil (SKD C10) in proizvodnja pijač (SKD C11).

izvajanju nedovoljenih ravnanj nad njimi. (Poročilo varuha odnosov v verigi s preskrbo s hrano za leto 2019, 2020)

Najpomembnejše trgovsko blago v trgovini na drobno glede na ustvarjen prihodek v letu 2018 sta hrana in pijača. 3,2 milijarde prodanega blaga v tej blagovni skupini predstavlja 23,1 % celotnega prihodka od prodaje trgovskega blaga. Od prihodka v letu 2017 je bil prihodek v letu 2018 višji za 7,9 %; to je najvišja zabeležena rast v tej blagovni skupini od leta 2009. (SURS, 2019)

Analiza po posameznih trgovskih verigah razkriva, da je v izbranih izdelčnih skupinah delež izdelkov:

- slovenskega proizvajalca v trgovinah od 28 % do 70 %,
- trgovskih znamk od 16 % do 76 %.

Pri razumevanju obsegu prodaje (količina živil) je potrebno biti pozoren na odvisnost šibkejše stranke od močnejše, npr. kolikšen delež svojih živil šibkejša pogodbeni stranka prodaja nekemu trgovcu in s tem povezano odvisnost. Od 11 trgovcev je bilo devet trgovcev takšnih, ki izpolnjujejo zakonsko domnevo glede znatne tržne moči, saj so v preteklem letu v Sloveniji ustvarili več kot 25 milijonov evrov letnega prometa. Dva nadzorovana trgovca sicer nista dosegla praga 25 milijonov evrov letnega prometa, vendar slednje ne pomeni, da v razmerjih do dobaviteljev nimata znatne tržne moči. (AVK, 2017)

Globalne raziskave trga kažejo, da se veliki trgovci v zadnjih letih soočajo z radikalnimi spremembami v dejavnosti. Rast spletne trgovine ob hkratnem povečevanju tržnega deleža diskontov in specializiranih trgovin bo najverjetneje v prihodnosti največ deleža odvzela hipermarketom. Trgovci v EU se na to odzivajo s prilagojeno ponudbo v lokalnih, manjših prodajalnah. Ti trendi se prenašajo tudi na slovenski trg, pri čemer pa so za našo trgovino značilne posebnosti, kot na primer velika gostota fizičnih prodajaln. To je eden od razlogov manjše rasti spletne prodaje hrane. Po številu prodajaln na prebivalca je Slovenija med prvimi na evropski lestvici. Pri nas je mreža prodajaln ostala dobro razvejena tudi po združevanju v dejavnosti trgovine. Tudi v Sloveniji se dogaja, da se večje trgovske verige, ki so se v preteklosti večale na račun oblikovanja večjih prodajaln, znova usmerjajo v razpršenost mreže manjših prodajaln. (Križnik, 2019)

Trend rasti števila manjših prodajaln v Sloveniji sicer še ni tako izrazit kot v EU. Prodajalne odpirajo predvsem trgovske verige. Ena od posledic epidemije COVID-19 je tudi sprememba nakupovalnih navad (manj nakupov – večje količine) ter hitra rast internetne prodaje hrane tudi na podežlju. V porastu je tudi direktna prodaja kmetov končnim potrošnikom.

3.6 Potrošniki

Potrošniki so izjemno pomemben člen v verigah vrednosti. Povpraševanje narekuje spremembe v načinu proizvodnje, pakiranja, distribucije, načinu ponujanja proizvodov za trg... Glede na številne raziskave trga postaja potrošnik vedno bolj osveščen in zahteven. Pričakuje transparentnost informacij glede sestavin proizvodov, izvora sestavin, načina proizvodnje. Prav tako narašča zavedanje o pomenu lokalno pridelane hrane, kar je tudi rezultat promocije, ki jo ob trgovcih, industriji, javnih ustanovah...sistematično izvaja tudi država. Država se v tem segmentu osredotoča na proizvode iz shem kakovosti EU oziroma nacionalnih shem kakovosti, kar je podrobneje opisano v nadaljevanju.

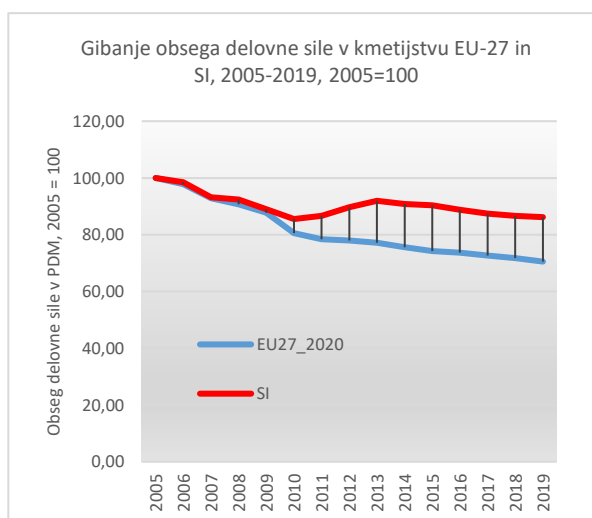
Ena od posledic epidemije COVID-19 je tudi sprememba nakupovalnih navad (manj nakupov – večje količine) ter hitra rast internetne prodaje hrane tudi na podežlju. V porastu je tudi direktna prodaja kmetov končnim potrošnikom.

Pričakovanja potrošnikov in družbe ter vloga države pri promociji proizvodov iz shem kakovosti pa so podrobneje opisana v analizi stanja za cilj 9.

3.7 Delovna mesta v kmetijstvu in s kmetijstvom povezanih dejavnostih (C. 13)

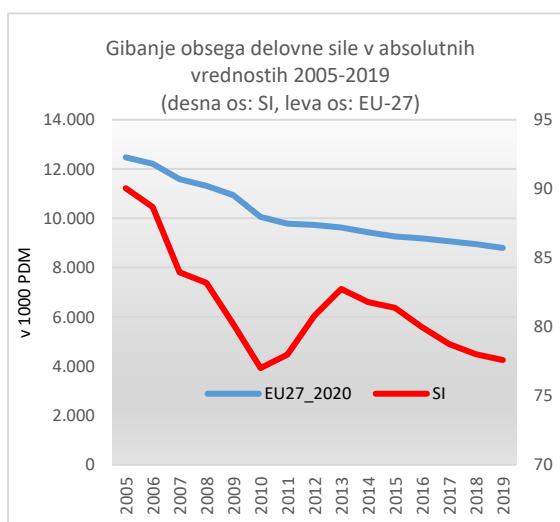
Slovenija sodi med države, v katerih je bilo zmanjšanje delovne sile v kmetijstvu v zadnjih letih bistveno manj izrazito kot v povprečju na ravni EU kot celote. Redna delovna sila v kmetijstvu, ki se meri z polnovrednimi delovnimi močmi (PDM), je bila za leto 2019 ocenjena na 77.600 PDM (kazalnik stanja C.13 Delovna sila na kmetiji). Med letoma 2005 in 2019 se je po podatkih Eurostata število delovne sile v slovenskem kmetijstvu zmanjšalo za 14 %, medtem ko se je na ravni EU-28 zmanjšalo za 29 % (z 12,8 mio PDM na 9,1 mio PDM). Med letoma 2010–2019 se število PDM v slovenskem kmetijstvu ni bistveno spreminjalo. Prav tako se v obravnavanem obdobju ni bistveno spreminjalo razmerje med plačano in neplačano delovno silo, ki znaša 1:11..

Slika 1: Gibanje delovne sile v Sloveniji, EU-27 (od 2020), indeks 2005=100

Vir: Eurostat, preračun MKGP (agricultural labour input statistics: indices [aact_ali02])

Slika 2: Gibanje delovne sile v Sloveniji, EU-27 (od 2020), v absolutnih številkah

Vir: Eurostat, preračun MKGP (Agricultural labour input statistics: absolute figures (1 000 annual work units) [aact_ali01])

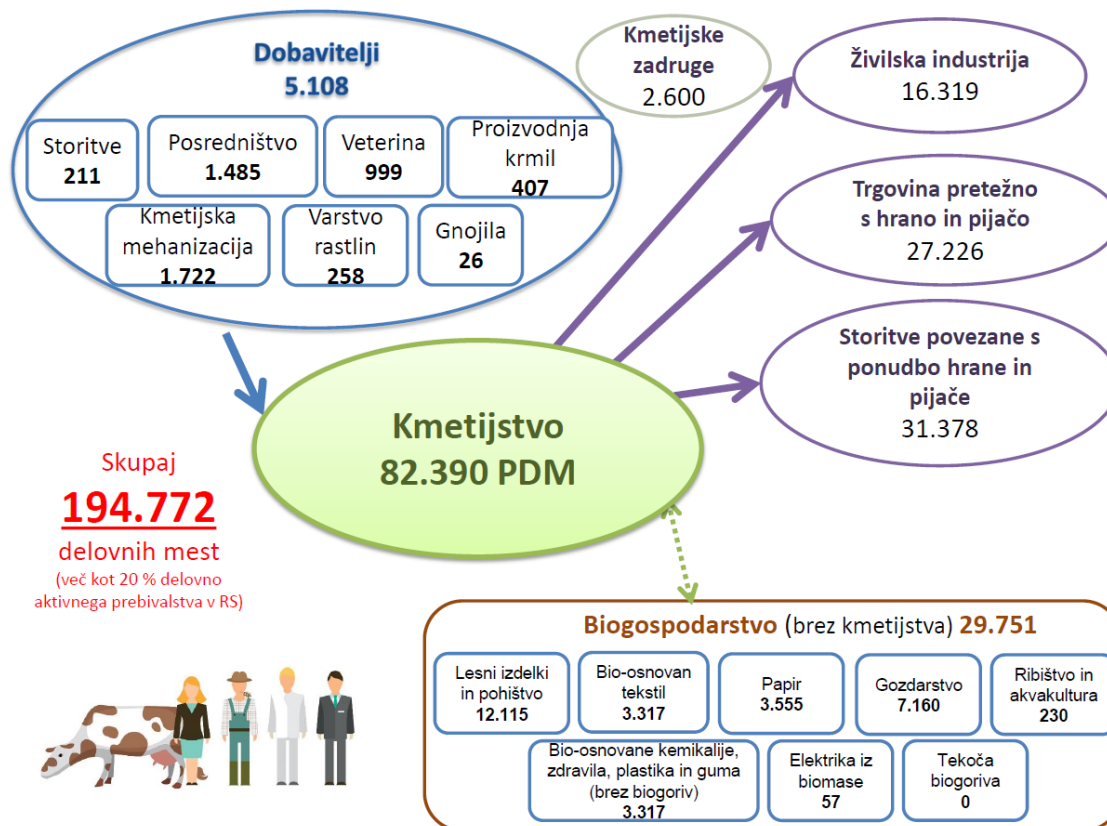
V dejavnostih, ki so povezane z dobavljanjem blaga in storitev za pridelavo kmetijskih pridelkov, je bilo v letu 2019 zaposlenih 5.108 oseb. V živilskopredelovalni industriji, pri proizvodnji živil (brez proizvajalcev krme za živali) in proizvodnji pijač je bilo v letu 2019 zaposlenih 16.319 oseb. V dejavnosti storitev povezanih s ponudbo hrane in pijače je bilo v letu 2019 zaposlenih 31.378 oseb. V dejavnosti trgovine s pretežno prodajo hrane in pijače pa je bilo v letu 2019 zaposlenih 27.226 oseb.

V verigi vrednosti preskrbe s hrano vstopajo poleg prehranskih proizvodov tudi stranski proizvodi t.i. biogospodarstva. Ti stranski proizvodi so lahko surovina za druge člene v verigi vrednosti preskrbe s hrano. Na področju biogospodarstva, ki poleg kmetijstva vključuje še druge proizvodnje obnovljivih bioloških virov in predelavo teh virov in tokov stranskih proizvodov v izdelke z dodano vrednostjo, je bilo v Sloveniji zaposlenih 112.141 oseb⁴, vključno s kmetijstvom. Od tega je bilo pri sektorjih tekoča goriva, bio-osnovane kemikalije, zdravila, plastika in guma (brez biogoriv), papir, elektrika iz

⁴ Na področju kmetijstva za leto 2016 78.450 PDM ter na področju biogospodarstva (razen kmetijstva) v letu 2017 29.751 zaposlenih.

biomase, ribištvo in akvakultura, lesni izdelki in pohištvo ter bio-osnovan tekstil zaposlenih 29.751 oseb.

Slika 3: Število delovnih mest v kmetijstvu in z njim povezanih dejavnostih v Sloveniji

Vir: Podatkovna baza SI-STAT za leto 2019: za zaposlene pri dobaviteljih, živilski industriji (C10 proizvodnja živil - C10.2 predelava in konzerviranje rib, rakov in mehkužcev + C11 proizvodnja pijač), storitve povezane s ponudbo hrane in pijače ter trgovina pretežno s hrano (storitve – leto 2010, gnojila in varstvo rastlin – leto 2015) in Evropska komisija za leto 2015: Dostopno na: <https://datam.irc.ec.europa.eu/datam/mashup/BIOECONOMICS/index.html#>; biogospodarstvo.

V kmetijski dejavnosti in z njo povezanih dejavnostih kot so dobavitelji repromateriala, izvajanje storitev v kmetijstvu, živilska industrija, trgovina povezana s hrano in Horeca sektorju ter biogospodarstvu je skupaj zaposlenih več kot 20 % delovno aktivnega prebivalstva v Sloveniji.

3.8 Ključne ugotovitve

- **Kmetijski pridelovalci zaradi majhnosti in razdrobljenosti kmetijskih površin ter s tem povezane omejene količine tržne proizvodnje težje dosegajo učinke ekonomije obsega, težje zagotavljajo pestrost asortimana in ponudbo kmetijskih pridelkov skozi celotno sezono.**
- **V verige vrednosti preskrbe s hrano vstopajo tudi kmetije z dopolnilnimi dejavnostmi** predelave kmetijskih pridelkov, ki s predelanimi proizvodi dosegajo višjo dodano vrednost ter s tem višje cene in dohodek.
- **Organizacije in skupine proizvajalcev** se postopoma uveljavljajo tudi v Sloveniji. V sektorju sadje in zelenjava je glede na težave, ki jih imajo pridelovalci zaradi neenakopravnega položaja v verigi oskrbe s sadjem in zelenjavo ter možnosti, ki jih ponujajo dosednji ukrepi SKP in prihodnje sektorske intervencije, interes še zmeraj nezadosten.
- Pomemben delež kmetijskih gospodarstev išče najboljše kupce in je **manj pripravljen vstopiti v dolgoročne poslovne odnose.**
- Zadruge realizirajo več kot **80 % vsega odkupa kmetijskih pridelkov s kmetij.**

- **Živilsko predelovalna industrija ustvari skoraj 30 % vseh prihodkov na tujih trgih, pri čemer se delež izvoza povečuje, kar predstavlja priložnost za primarne proizvajalce.**
- **Živilskopredelovalna industrija in trgovina zaradi manjše domače proizvodnje in nižjih cen na tujih trgih v večji meri uvaža nekatere skupine kmetijskih proizvodov, kot so sadje, meso, zelenjava in izdelki iz zelenjave ter žita in izdelki iz žit.**
- **Relativno močne trgovske verige so zaradi pokrivanja pomembnega tržnega deleža močnejši pogajalci kot razdrobljeni ponudniki.** Podobno velja tudi za združenja kmetijskih proizvajalcev.
- Koncentracija trgovine ima **negativni učinek na manjše, predvsem neorganizirane pridelovalce**, ki so v takšnih sistemih nekonkurenčni.
- **Verige preskrbe s hrano predstavljajo očiten primer naraščajočih asimetrij v moči na trgu.** Razmah verig supermarketov, večje povpraševanje po predelanih živilih ter konsolidacija trgovinskih, predelovalnih in logističnih verig je privedlo do prestrukturiranja oskrbovalnih verig v korist velikih kupcev, trgovskih verig.
- **Dodane vrednosti so v vse večji meri deležni ne tisti, ki trge oskrbujejo s fizičnim izdelkom, temveč tisti, ki uspešno obvladujejo globalne verige preskrbe s hrano.** Zato krepitev že tako močne odvisnosti od velikih trgovcev še povečuje pritisk na proizvajalce in pridelovalce.
- **Med slovenskimi potrošniki naraščata želja po lokalnih proizvodih ter zavedanje, da je lokalna hrana kakovostna in zaupanja vredna.** Slovenski potrošnik je pripravljen za izdele slovenskega porekla plačati več, pri čemer pa je tudi precej bolj ozaveščen in zahteven glede transparentnosti in etičnosti pri proizvodnji in predelavi živil.
- Med člani agroživilske verige je **premalo zaupanja** (Resolucija, 2020).
- Trenutno je Slovenija žal med državami članicami **z najnižjo stopnjo kakovostnega gospodarskega povezovanja na vertikalni in horizontalni ravni agroživilstva.** (Erjavec et al., 2018)

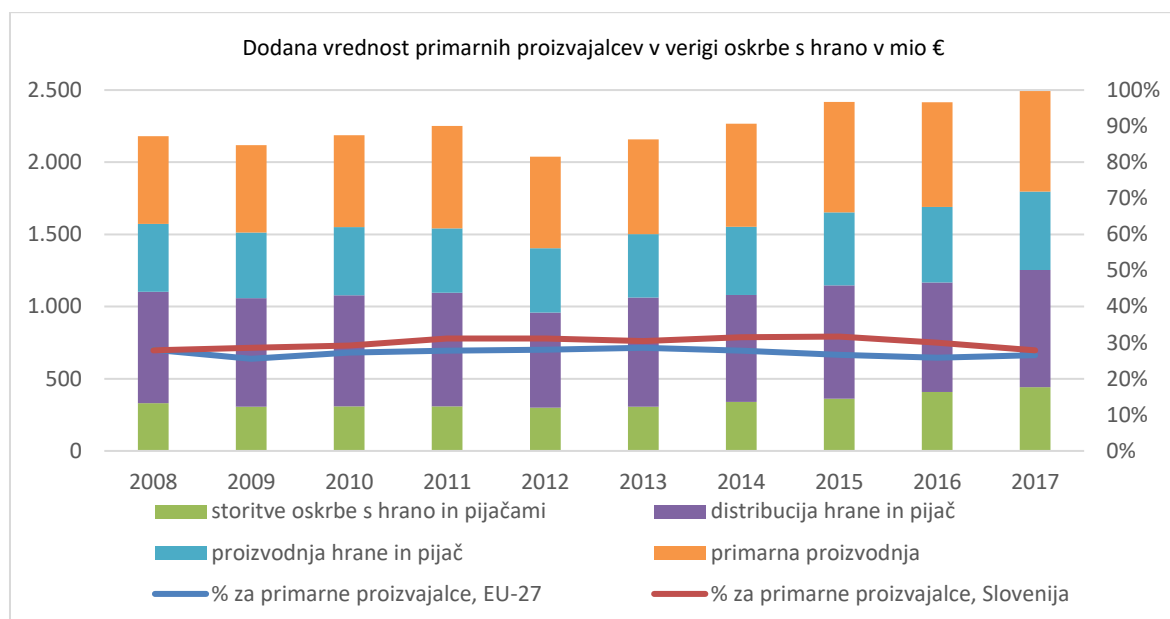
4 Distribucija dodane vrednosti

Dodana vrednost se ustvarja vzdolž celotne verige preskrbe s hrano. Porazdeljenost ustvarjene dodane vrednosti v verigi ni enakomerna. Medtem ko se številčno največ kmetijskih podjetij in kmetovalcev ukvarja s pridelavo v kmetijstvu, pa delež dodane vrednosti kmetijstva v celotni verigi preskrbe s hrano na ravni EU ostaja približno 25 %, razen kriznega leta 2009. (Evropska komisija, 2019a) Na področju distribucije hrane in pijače je značilna koncentracija manjšega števila ponudnikov, ki ustvari več kot tretjino celotne dodane vrednosti v verigi preskrbe s hrano.

Fazi predelave oz. proizvodnje hrane in pijač ter trgovine (distribucije) dodajata osnovnemu kmetijskemu proizvodu dodatne funkcije in storitve ter tako povečujeta skupno dodano vrednost v verigi preskrbe s hrano. Največja bruto dodana vrednost se ustvari na področju trgovine, sledi dodana vrednost primarnih proizvajalcev (kmetijskih pridelovalcev), predelava oz. proizvodnja hrane in pijač ter področje storitev oskrbe s hrano in pijačami.

Dodana vrednost primarnih proizvajalcev se je v obdobju 2008–2017 povečala, vendar je bila rast manjša v primerjavi s proizvodnjo, distribucijo in oskrbo s hrano in pijačo. Dejavniki, ki pojasnjujejo ta razvoj, so povezani s povečanjem vhodnih stroškov zaradi omejenih virov, pa tudi z omejenimi možnostmi kmetov pri dodajanju vrednosti primarnim kmetijskim proizvodom.

Slika 4: Dodana vrednost primarnih proizvajalcev v verigi preskrbe s hrano v Sloveniji v obdobju 2008–2017, mio EUR

Vir: Eurostat.

Delež bruto dodane vrednosti primarnih proizvajalcev v verigi preskrbe s hrano je v Sloveniji razmeroma stabilen in se giblje med 30 % in 31 % (28 % v letu 2017) celotne dodane vrednosti v verigi preskrbe s hrano ter je malo nad povprečjem EU-27 (26,5 %). Tudi bruto dodana vrednost primarnih proizvajalcev v absolutnem znesku se je v Sloveniji povečala iz 608 mio evrov v letu 2008 na 694 mio evrov v letu 2017 oz. za 14 %. Bruto dodana vrednost v verigi preskrbe s hrano se je najbolj povečala pri storitvah oskrbe s hrano in pijačami (za 33 %), za 16 % v proizvodnji hrane in pijač in na področju distribucije hrane in pijač za 5 %. Povečanje dodane vrednosti na področju storitev oskrbe s hrano in pijačo gre pripisati rasti turizma v Sloveniji po letu 2014.

Tabela 6: Bruto dodana vrednost v Sloveniji 2010-2019, v mio € (kazalnik stanja C.11)

C.11	Bruto dodana vrednost	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	BDV skupaj (mio EUR)	31.693,50	32.265,70	31.475,20	31.508,80	32.532,00	33.591,70	34.952,80	37.350,20	39.838,50	41.882,30
	Porazdelitev BDV po gospodarskih sektorjih - primarni sektor (%)	2,17	2,46	2,26	2,28	2,33	2,43	2,31	2,13	2,42	2,26
	Porazdelitev BDV po gospodarskih sektorjih - sekundarni sektor (%)	30,41	30,79	31,55	31,80	32,55	32,42	32,32	32,71	32,66	32,55
	Porazdelitev BDV po gospodarskih sektorjih - terciarni sektor (%)	67,42	66,75	66,19	65,92	65,12	65,16	65,37	65,16	64,93	65,19
	Porazdelitev BDV po vrstah regij - vmesne regije (%)	50,56	50,25	50,36	50,24	50,63	50,79	51,04	51,31	-	-
	Porazdelitev BDV po vrstah regij - podeželske regije (%)	49,10	49,25	49,08	49,08	49,28	49,25	48,94	48,73	-	-
	Porazdelitev BDV po vrstah regij - urbane regije (%)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-	-
	BDV za primarne proizvajalce v prehranski verigi - delež kmetijstva v skupni dodani vrednosti (%)	29,18	31,20	31,12	30,41	31,54	31,69	30,01	27,88	-	-
	BDV za primarne proizvajalce v prehranski verigi - dodana vrednost - storitve oskrbe s hrano in pijačami (mio EUR)	308,30	309,80	299,40	306,60	339,50	361,30	408,60	442,10	-	-
	BDV za primarne proizvajalce v prehranski verigi - dodana vrednost - distribucija hrane in pijač (mio EUR)	770,80	786,40	658,40	755,40	740,70	784,90	758,10	812,10	-	-
	BDV za primarne proizvajalce v prehranski verigi - dodana vrednost - proizvodnja hrane in pijač (mio EUR)	470,60	446,30	446,30	439,70	471,60	505,90	523,40	543,30	-	-
	BDV za primarne proizvajalce v prehranski verigi - dodana vrednost - primarna proizvodnja (mio EUR)	638,50	709,88	634,27	656,11	714,87	766,50	724,63	694,93	-	-

Vir: Eurostat.

Primerjava porazdelitve bruto dodane vrednosti po gospodarskih sektorjih pokaže, da je primarni sektor ustvaril v letu 2019 2,2 % bruto dodane vrednosti vseh sektorjev, 32,5 % jo je ustvaril sekundarni sektor in 65,1 % terciarni sektor.

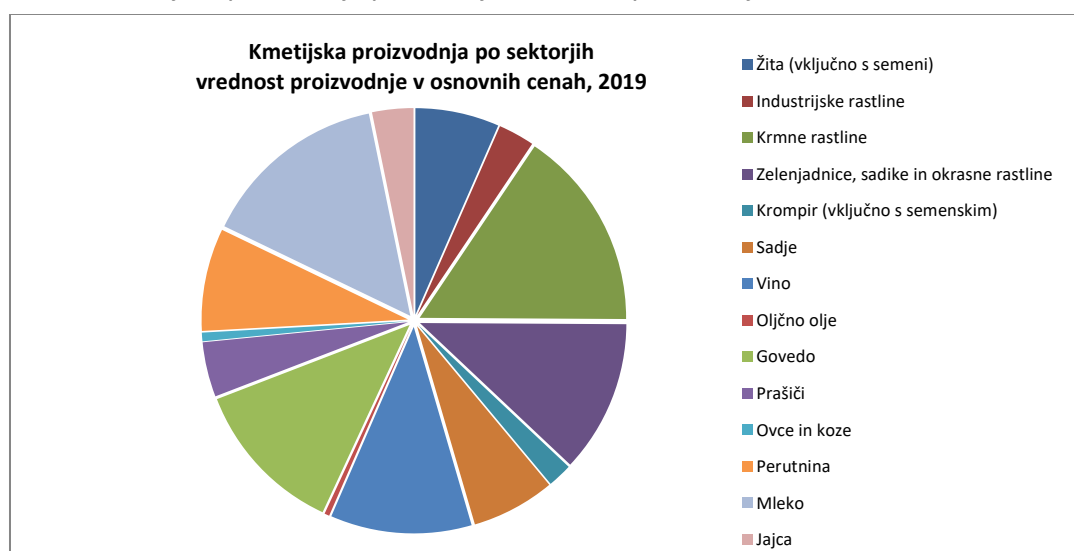
Upoštevajoč, da je delež bruto dodane vrednosti, ustvarjene v okviru verige preskrbe s hrano, za leto 2017 v Sloveniji znašal 6,6 % celotne ustvarjene bruto dodane vrednosti, je bila ustvarjena bruto dodana vrednost v okviru verige preskrbe s hrano neenakomerno razporejena: delež primarnih proizvajalcev v celotni dodani vrednosti verige preskrbe s hrano znaša 27,9 %, sekundarni sektor (predelava) 21,8 %, delež terciarnega sektorja (trgovina, promet, turizem in druge oblike storitev oskrbe s hrano in pijačo) pa znaša več kot polovico (50,3 %) celotne dodane vrednosti, ustvarjene v okviru verige preskrbe s hrano.

4.1 Omejena ponudba kmetijskih proizvodov, ki vstopajo v verige preskrbe s hrano

Glede na vključenost različnih kmetijskih proizvodov v verigo preskrbe s hrano je v nadaljevanju prikazan pomen posameznih sektorjev kmetijske proizvodnje glede na njihovo vrednost proizvodnje.

V letu 2019 so bili v Sloveniji glede na vrednost proizvodnje najpomembnejši sektorji krmne rastline (15,5 %), mleko (14,5 %), govedo (12,1 %) in zelenjadnice, sadike in okrasne rastline (11,8 %).

Slika 5: Kmetijska proizvodnja po sektorjih, vrednost proizvodnje v osnovnih cenah, Slovenija, 2019

Vir: SURS.

Tabela 7: Kmetijska proizvodnja po sektorjih, Slovenija, 2008-2019, vrednost proizvodnje v osnovnih cenah, v %

Kmetijska proizvodnja po sektorjih	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Delež rastlinske proizvodnje, od tega:	51,5	52,1	54,2	55,4	53,0	52,8	54,7	58,2	56,9	51,6	59,0	56,3
Žita (vključno s semeni)	7,0	5,3	7,4	8,7	9,7	6,8	7,6	7,0	7,0	6,7	6,3	6,5
Industrijske rastline	3,6	2,5	2,4	2,2	1,9	1,5	2,4	2,5	3,3	2,6	2,8	2,8
Krmne rastline	15,2	16,3	17,1	17,0	17,1	15,9	17,8	15,8	16,8	13,8	14,9	15,5
Zelenjadnice, sadike in okrasne rastline	6,6	8,1	6,4	6,4	7,2	8,3	8,5	9,4	10,2	10,7	9,5	11,8
Krompir (vključno s semenskim)	2,1	1,8	1,9	1,6	1,4	2,0	1,8	1,4	1,7	1,7	1,4	1,9
Sadje	8,6	8,4	8,8	8,5	6,9	9,7	7,5	9,9	7,4	6,2	10,1	6,5
Vino	8,1	9,3	9,8	10,7	8,5	8,3	8,8	11,8	10,2	9,5	13,3	10,9
Oljčno olje	0,4	0,4	0,4	0,3	0,2	0,3	0,2	0,3	0,3	0,4	0,7	0,4
Delež živalske proizvodnje, od tega:	48,5	47,9	45,8	44,6	47,0	47,2	45,3	41,8	43,1	48,4	41,0	43,7
Govedo	12,0	13,5	12,8	12,8	13,4	12,6	11,8	11,8	12,6	13,5	11,8	12,1
Prašiči	7,5	6,3	5,7	4,9	5,0	4,3	4,2	3,3	3,8	4,3	3,5	4,2
Ovce in koze	0,7	0,8	0,7	0,5	0,5	0,4	0,6	0,7	0,7	0,8	0,6	0,7
Perutnina	8,0	8,6	8,4	7,6	8,4	8,6	8,0	7,3	8,2	8,6	7,3	7,9
Mleko	16,6	14,4	14,1	14,3	15,7	16,0	16,8	13,5	13,0	16,3	13,2	14,5
Jajca	2,6	2,8	2,7	2,6	2,7	3,1	2,7	3,0	3,1	3,3	2,8	3,2

Vir: SURS

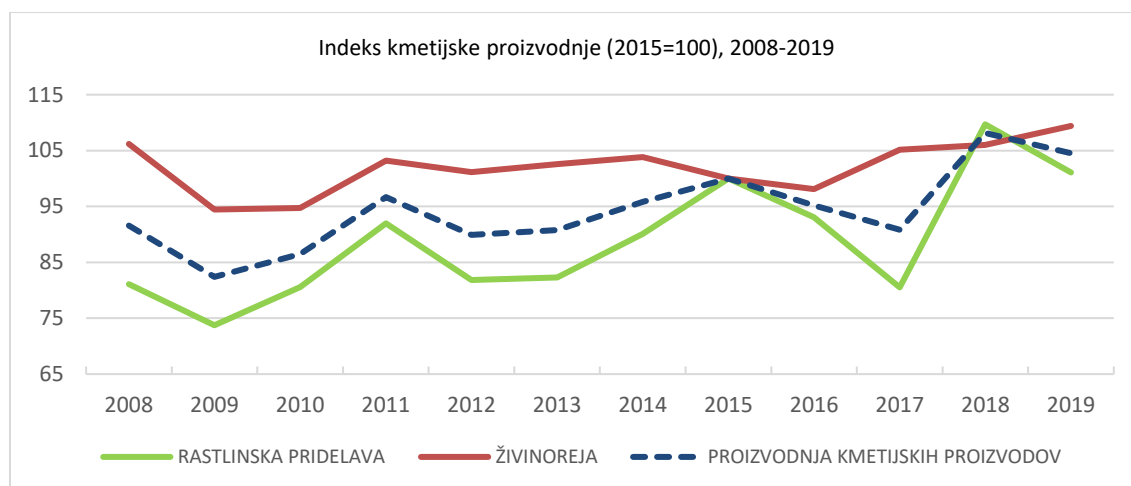
V strukturi kmetijske proizvodnje po sektorjih znaša delež rastlinske proizvodnje 56,3 % in 43,7 % delež živalske proizvodnje. V obdobju 2008-2019 se je v strukturi kmetijske proizvodnje po sektorjih povečal delež zelednjadnic, sadik in okrasnih rastlin, vina in jajc.

Glede na delež vrednosti posameznih sektorjev znotraj kmetijske proizvodnje se pri sektorjih drobnica (ovce in koze), krompir, žita, prašiči in zelenjava kažejo potenciali za rast v smislu povečanja obsega proizvodnje in s tem dviga dodane vrednosti preko vstopanja v verige preskrbe s hrano z večjimi količinami. Hkrati pa se - predvsem na kmetijah - kaže tudi potencial na področju predelave mleka v okviru dopolnilne dejavnosti ter s tem vstopa v verigo preskrbe s hrano z višjo dodano vrednostjo.

4.2 Nihanje obsega kmetijske proizvodnje kot faktor nestabilne oskrbe verige vrednosti preskrbe s hrano

Kmetijstvo, predvsem rastlinska proizvodnja, je panoga, ki je izrazito odvisna od spremenljivih vremenskih razmer, ki vplivajo na obseg pridelave kmetijskih pridelkov. Ta nihanja so razvidna iz primerjave obsega kmetijske proizvodnje po posameznih letih.

Slika 6: Indeksi kmetijske proizvodnje v Sloveniji (2015 = 100); 2010–2018

Vir: SURS

Vrednosti živinoreje in rastlinske pridelave sta v letu 2018 dosegli najvišje vrednosti v obdobju 2010-2018. Medtem ko je živinoreja v obdobju 2010-2018 z izjemo leta 2015 in 2016 rasla, je rastlinska pridelava močno nihala, kar je povezano tudi z neugodnimi vremenskimi razmerami.

Iz navedenega lahko sklepamo, kako pomembna je odpornost kmetijske proizvodnje z vidika stabilnosti oskrbe s kmetijskimi proizvodi v verigi vrednosti preskrbe s hrano.

4.3 Ključne ugotovitve

- **Porazdeljenost ustvarjene dodane vrednosti v verigi preskrbe s hrano ni enakomerna.** Največja bruto dodana vrednost se ustvari na področju trgovine, sledi dodana vrednost primarnih proizvajalcev, predelava oz. proizvodnja hrane in pijač ter področje storitev oskrbe s hrano in pijačami.
- **Ponudba kmetijskih proizvodov, ki vstopajo v verige preskrbe s hrano, je zaradi majhnosti kmetijskih gospodarstev in razdrobljenosti kmetijskih površin, omejena;** ne glede na to pa se pri nekaterih sektorjih (drobnica (ovce in koze), krompir, žita, prašiči in

zelenjava) **kažejo potenciali za rast** v smislu povečanja obsega proizvodnje in s tem dviga dodane vrednosti preko vstopanja v verige preskrbe s hrano z večjimi količinami. Na kmetijah se kaže tudi potencial na področju predelave kmetijskih proizvodov v okviru dopolnilnih dejavnosti ter s tem vstopa v verigo preskrbe s hrano z izdelki višje dodane vrednosti.

- **Rastlinska proizvodnja je bistveno bolj občutljiva na vremenske razmere.** Glede na nihanja v vrednosti rastlinske proizvodnje v obdobju 2010-2018 je razvidno, da rastlinska pridelava ni dovolj odporna na izjemne vremenske razmere, kar predstavlja **dejavnik tveganja za stabilnost ponudbe kmetijskih proizvodov, ki vstopajo v verigo preskrbe s hrano.**
- **Na rast dodane vrednosti primarnih proizvajalcev negativno vplivajo rast vhodnih stroškov zaradi omejenih virov in omejene možnosti kmetov pri dodajanju vrednosti primarnim kmetijskim proizvodom.**

5 Prenos cen v vrednostni verigi preskrbe s hrano

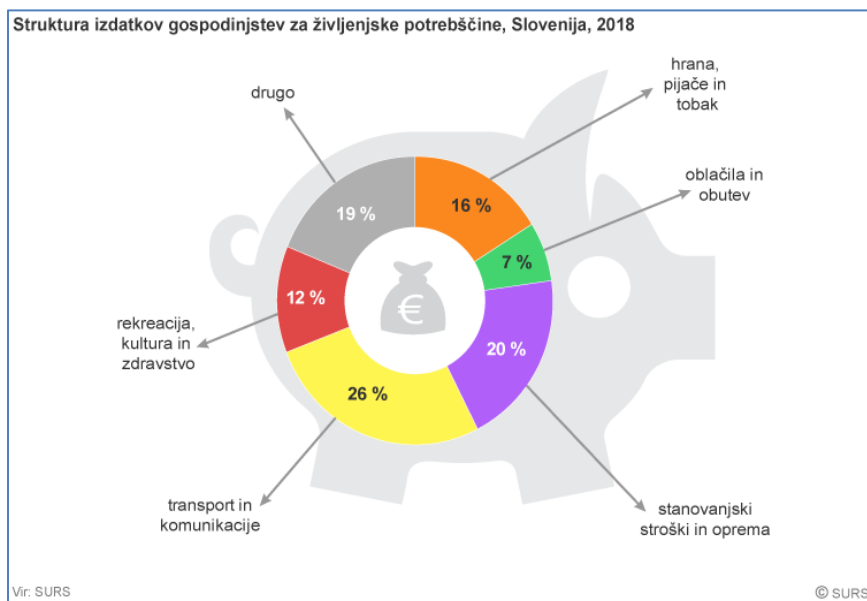
V Sloveniji se je BDP na prebivalca po standardu kupne moči od leta 2010 povečal za 27,4 % in je v letu 2018 znašal 27.000 evrov. Standard prebivalstva v Sloveniji raste, kar se kaže tudi z rastjo povprečnega letnega razpoložljivega dohodka na gospodinjstvo, ki je v Sloveniji v letu 2018 znašal 23.039 evrov. Delež hrane v strukturi izdatkov gospodinjstev sicer pada (zaradi višjega življenjskega standarda), hkrati pa cene hrane naraščajo hitreje kot cene ostalih življenjskih potrebščin.

Čeprav se delež vseh izdatkov gospodinjstva za življenjske potrebščine, ki ga slovenski potrošniki porabijo za hrano, od leta 2010 dalje zmanjšuje (za hrano je potrošnik v povprečju v letu 2018 namenil približno 1.375 evrov letno, od tega okoli 344 evrov v gostinskih obratih), so se cene hrane in brezalkoholnih pijač v primerjavi z letom 2010 zvišale za 47 %. Cene hrane in brezalkoholnih pijač so bile v Sloveniji v letu 2018 za 3 % nižje od povprečja v EU-28. Primerjalno s sosednjimi državami so bile v Avstriji in Italiji višje kot v Sloveniji, na Madžarskem nižje, na Hrvaškem pa enake kot v Sloveniji. (SURs, 2019a)

Na hitrejšo naraščanje cen hrane v primerjavi z ostalimi življenjskimi dobrinami v splošnem vplivajo številni dejavniki, kot so naraščajoče globalno povpraševanje po hrani, upočasnitev rasti produktivnosti v kmetijstvu zaradi omejenih naravnih virov, naraščajoče cene vhodnih surovin (inputov) in naraščajoča povezava med kmetijstvom in cenami ostalih dobrin (npr. energije in maziv).

Po podatkih SURs so v letu 2018 izdatki za hrano in brezalkoholne pijače predstavljali 14,4 % (oz. 16,2 % za hrano, pijače in tobak) vseh izdatkov gospodinjstva za življenjske potrebščine. Delež izdatkov za hrano, pijačo in tobak v strukturi izdatkov gospodinjstev za življenjske potrebščine v Sloveniji se zmanjšuje od leta 2000, ko je znašal 20,2 %.

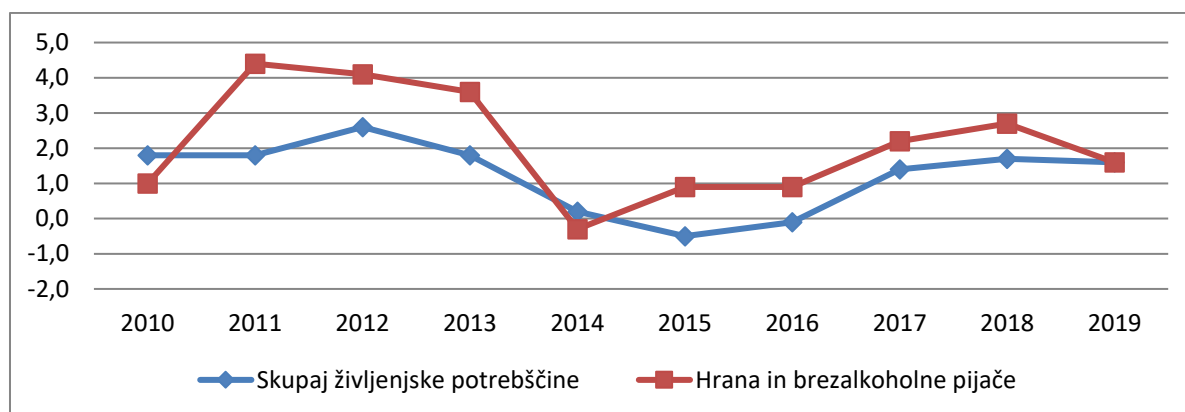
Slika 7: Struktura izdatkov gospodinjstev za življenjske potrebščine, Slovenija, 2018

Vir: SURS.

Povprečna letna stopnja rasti cen življenjskih potrebščin je v letu 2019 znašala 1,6 %, cene hrane in brezalkoholnih pijač so se v tem obdobju zvišale za 1,6 %. Cene hrane in brezalkoholnih pijač so od leta 2011 do 2014 močno padale. Po negativni povprečni letni stopnji v letu 2014 (-0,3 %) so cene hrane in brezalkoholnih pijač rasle do 2019, ko zopet beležimo padec.

Slika 8: Povprečne letne stopnje rasti cen vseh življenjskih potrebščin in cen hrane in brezalkoholnih pijač v Sloveniji v obdobju 2010-2019 (v %)

Vir: SURS.

5.1 Spremembe cen in prenos cen v verigi vrednosti preskrbe s hrano

Cene se v verigi preskrbe s hrano določijo s transakcijami med različnimi deležniki verige (npr. kmeti, živilskimi podjetji, trgovci na debelo in drobno ter končnimi potrošniki). Veriga preskrbe s hrano je za nekatera živila lahko kratka in enostavna, za druga pa bolj kompleksna.

Na spremembe končne maloprodajne cene vplivajo številni dejavniki (tudi močna nihanja cen kmetijskih proizvodov, stroški energije in cena uvoženih proizvodov), hkrati pa spremembe cen hrane ne sledijo spremembam cen drugih življenjskih potrebščin.

Močna nihanja v cenah kmetijskih proizvodov se ne prenesejo v celoti na končne maloprodajne cene.

Slika 9: Grafični prikaz verige vrednosti preskrbe s hrano

Vir: Eurostat, Food Price Monitoring Tool (prc_fsc_idx), dostopno na : <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/foodprice/>

Dejavniki, ki vplivajo na prenos cene znotraj verige preskrbe s hrano in integracijo na trg, so transportni in transakcijski stroški, tržna moč in stopnja koncentracije, naraščajoči donosi zaradi ekonomije obsega, stopnja homogenosti in diferenciacije proizvoda, menjalna razmerja, carine, spremembe stroškov dela, energije ipd.

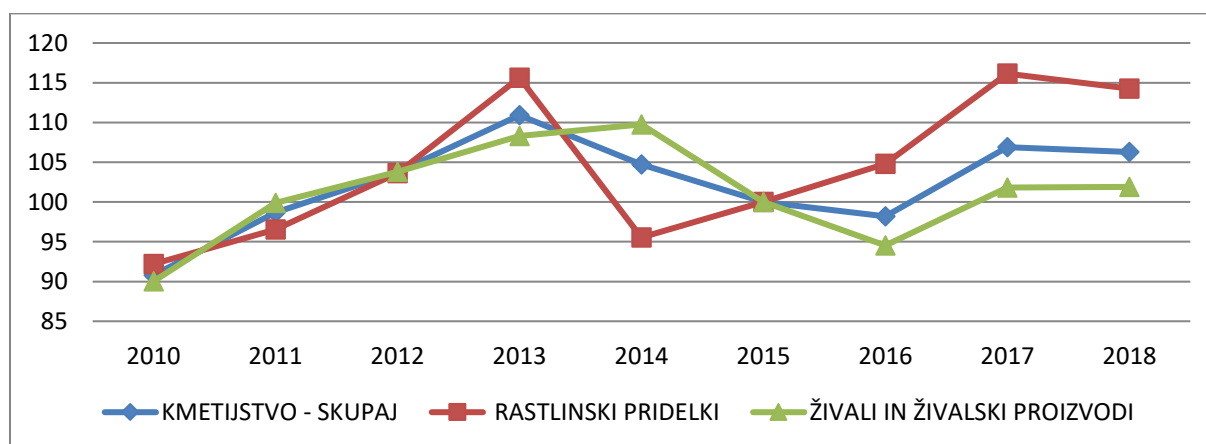
Cene kmetijskih proizvodov kot vhodnih surovin za predelavo predstavljajo manjši delež stroškov posameznega prehranskega proizvoda.

Po močnem nihanju cen primarnih kmetijskih proizvodov in živil konec prejšnjega desetletja se je pokazala potreba po večji transparentnosti gibanja cen v različnih fazah verig za proizvodnjo živil. Zato je bilo na ravni EU razvito orodje za spremljanje cen živil (ang. »Food price monitoring tool«), ki se osredotoča na analizo časovnih vrst cen v verigi preskrbe s hrano na različnih ravneh agregiranja, in sicer tako na ravni države članice kot evropski ravni. (Eurostat, Food Prices Monitoring Tool)

5.1.1 Cene primarnih kmetijskih proizvodov (indeks cen primarnih kmetijskih proizvodov)

Kmetijski sektor je začetna faza verige vrednosti preskrbe s hrano. Primarna kmetijska proizvodnja vključuje gojenje kmetijskih rastlin in rejo živali. Cena primarnih kmetijskih proizvodov je dejanska cena, ki jo prejmejo kmetje. Cene primarnih kmetijskih proizvodov se hitro spreminjajo, značilna so močna nihanja znotraj leta in tudi med posameznimi leti, ki so odvisna od številnih dejavnikov (cene inputov, vremenski pogoji ipd.). Cene kmetijskih pridelkov pri pridelovalcih po statističnih podatkih v zadnjem desetletju močno nihajo. V letu 2019 so se cene kmetijskih pridelkov realno zvišale za 2,1 %, od tega so cene rastlinskih pridelkov v primerjavi z zadnjim desetletnim povprečjem na skupni ravni nadpovprečne, višje cene so bile zabeležene le v letih 2013 in 2017.

Slika 10: Indeksi cen kmetijskih pridelkov pri pridelovalcih (realno; 2015 = 100); 2010–2018

Vir: SURS.

5.1.2 Cene proizvajalca (indeks cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih)

Glede na statistične podatke so se cene proizvajalcev v dejavnosti proizvodnje živil (C10) v letu 2019 znižale v primerjavi z letom prej in bile realno na najnižji ravni v obdobju 2010–2019. Cene proizvajalcev v dejavnosti proizvodnje pijač (C11) so se v letu 2019 znižale še izraziteje, kar je nadaljevanje zniževanja iz leta 2017. Tudi v tej dejavnosti so bile cene v letu 2019 realno najnižje v obdobju 2010–2019.

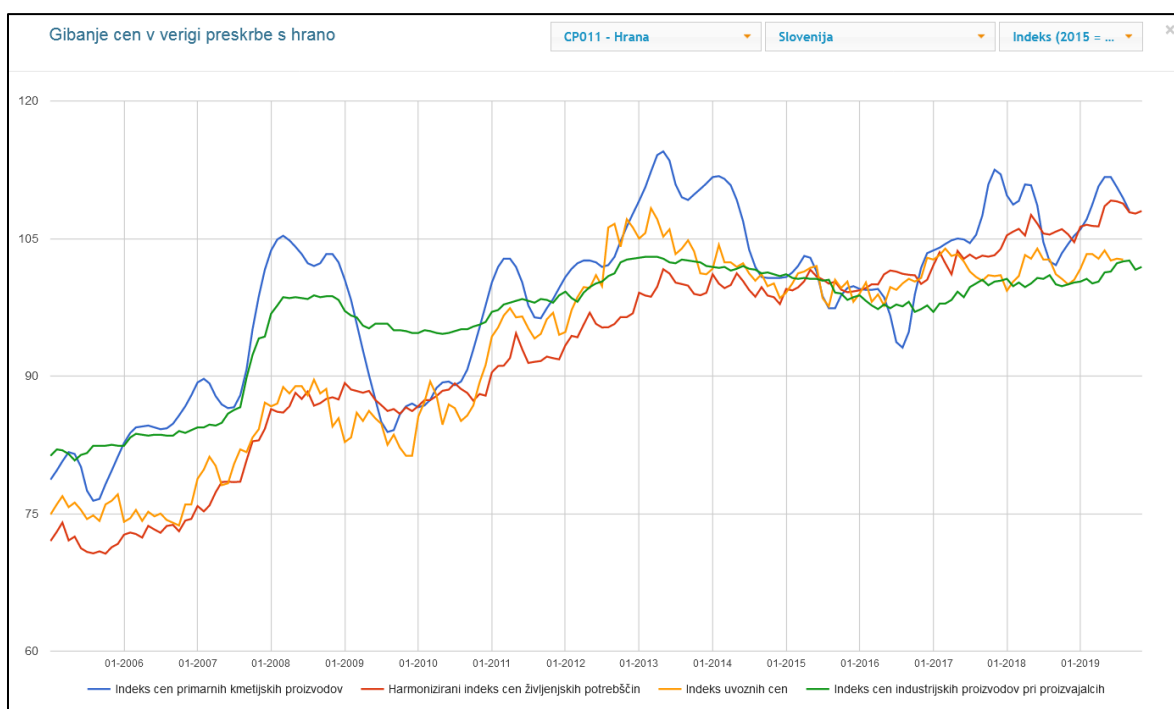
5.1.3 Maloprodajne cene (Harmoniziran indeks cen življenjskih potrebščin)

Distribucijski sektor je končna faza verige vrednosti preskrbe s hrano. Posluje neposredno s končnimi potrošniki. Gibanje cen potrošniškega blaga se meri s harmoniziranim indeksom cen življenjskih potrebščin, s katerim se uradno meri inflacija v EU. Maloprodajne cene hrane so se v obdobju 2015–2019 povišale za 8,1 %.

5.1.4 Uvoz (Indeks uvoznih cen)

Uvozne cene merijo povprečne spremembe cene živil na carinski meji države uvoznice. Gibanje uvoznih cen se meri v povprečnih vrednostih (povprečna vrednost na enoto blaga). Uvozne cene vplivajo na oblikovanje cen na domačem trgu. Uvozne cene hrane so se v obdobju 2015–2019 povišale za 2,7 %.

Slika 11: Indeksi cen v verigi vrednosti preskrbe s hrano v Sloveniji v obdobju 2006–2019 (2015=100)

Vir: Eurostat, Food Price Monitoring Tool (prc_fsc_idx), dostopno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/foodprice/>

Prenos cen v verigi vrednosti preskrbe s hrano v Sloveniji je asimetričen, kar je razvidno predvsem za leta 2009–2010 in 2013–2014. Spremembe cen kmetijskih proizvodov se ne prenesejo v celoti na proizvajalce (živilsko predelovalno industrijo), kar je še posebej razvidno v obdobju 2009–2010, ko so cene primarnih kmetijskih proizvodov padle dosti bolj, kot so se znižale cene industrijskih proizvodov pri proizvajalcih. Deloma je lahko razlog manjšega znižanja cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih uvoz primarnih kmetijskih proizvodov, po drugi strani pa industrijski proizvajalci padca cen primarnih kmetijskih proizvodov niso prenesli v celoti v cene svojih proizvodov.

5.2 Kazalniki prenosa cen v verigi vrednosti preskrbe s hrano⁵

V Sloveniji se zvišanja cen v verigi vrednosti preskrbe s hrano prenašajo v večji meri kot znižanja cen. Še posebej je to razvidno pri cenah primarnih kmetijskih proizvodov, kjer se le 6 % znižanja cene primarnih kmetijskih proizvodov prenese na ceno proizvajalca, medtem ko se 47 % znižanja cene proizvajalca prenese na maloprodajno ceno.

V primeru sprememb cen primarnih kmetijskih proizvodov se na maloprodajne cene prenese 19 % znižanja cene le-teh in 32 % zvišanja primarnih kmetijskih proizvodov. To kaže na večjo pogajalsko moč, ki jo ima v verigi vrednosti preskrbe s hrano živilsko predelovalna industrija v primerjavi s kmetovalci.

Slika 12: % zvišanja ali znižanja cene, ki se prenese v verigi vrednosti preskrbe s hrano v Sloveniji

Vir: Eurostat, Food Price Monitoring Tool (prc_fsc_idx), dostopno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/foodprice/>

- **obseg prenosa** cene meri, kolikšen delež spremembe cene v eni fazi verige vrednosti preskrbe s hrano se glede na oceno prenese v naslednjo fazo. Glede na podatke Food Price Monitoring Tool se na ceno proizvajalca prenese 25 % spremembe cene primarnih kmetijskih proizvodov, 62 % spremembe cene proizvajalca pa se prenese na maloprodajne cene. Iz tega je razviden velik vpliv proizvajalcev na maloprodajne cene medtem ko je vpliv primarnih pridelovalcev na maloprodajno ceno relativno majhen (26 %);

- **hitrost prenosa** cene pomeni hitrost, s katero se spremembe cene v eni fazi verige preskrbe s hrano prenesejo v naslednjo fazo. Pri spremembi cene primarnih kmetijskih proizvodov se takoj na ceno proizvajalca prenese 17 % spremembe, na maloprodajno ceno pa 26 % spremembe. Pri spremembi cene proizvajalca se takoj na maloprodajno ceno prenese 39 % spremembe. Tudi hitrost prenosa cene kaže na večji vpliv proizvajalcev na maloprodajne cene od primarnih proizvajalcev;

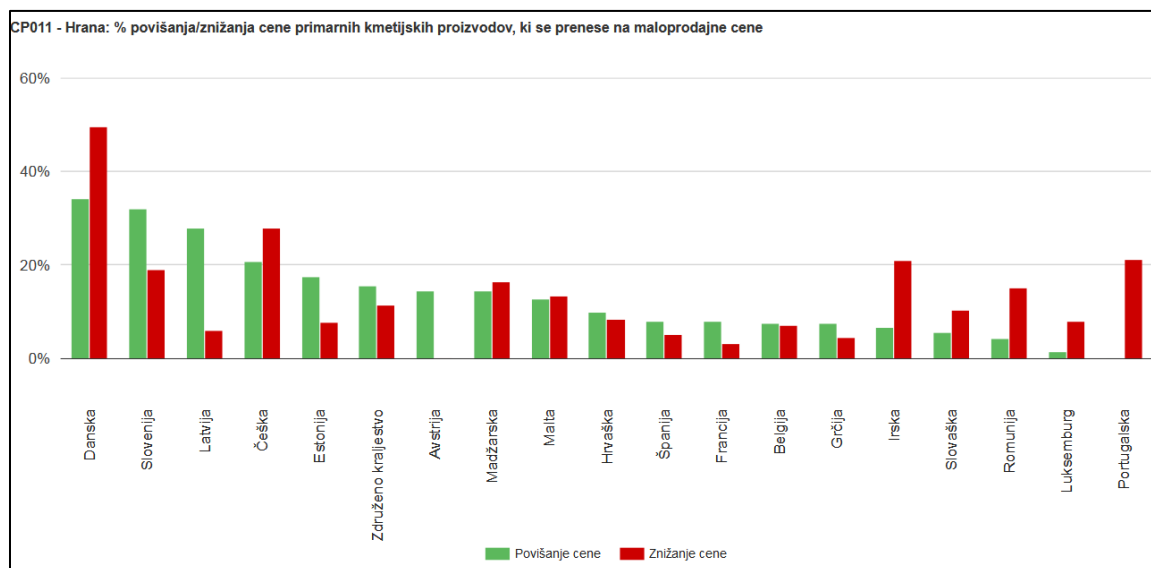
- **asimetrija prenosa** cene kaže, v kakšni meri se povišanja in znižanja cen iz ene faze verige vrednosti preskrbe s hrano v naslednjo fazo prenašajo drugače (glede obsega in hitrosti).⁶ V Sloveniji

⁵ Kazalniki prenosa cen so poskusni izračuni v okviru orodja Food price monitoring tool, ki temeljijo na obstoječih podatkih za obdobje od leta 2005 do leta 2014.

⁶ Do pozitivne asimetrije pride, če se povišanja cene prenašajo v večjem obsegu kot znižanja cene. Do negativne asimetrije pride, če se znižanja cene prenašajo v večjem obsegu kot povišanja cene. Negativna asimetrija prenosa spremembe cene primarnih kmetijskih proizvodov, ki se prenese na ceno proizvajalca, je npr. na Češkem, v Franciji in Belgiji ter na področju prenosa spremembe cene primarnih kmetijskih proizvodov, ki se prenese na maloprodajne cene npr. na Irskem, Danskem, Portugalskem, v Češki, Luksemburgu in Romuniji.

imamo pozitivno asimetrijo na področju prenosa cene vzdolž verige vrednosti preskrbe s hrano (sliki 10 in 11). Pri mesu obstaja negativna asimetrija prenosa cene (na cene proizvajalca se prenese 57 % znižanja cene mesa in manj kot 3 % zvišanja le-te), pri zelenjavi pa je delež prenosa zvišanja/znižanja približno enak (na maloprodajne cene se prenese 16 % povišanja cene primarnih kmetijskih proizvodov in 14 % znižanja le-te).

Slika 13: % povišanja/znižanja cene primarnih kmetijskih proizvodov, ki se prenese na maloprodajne cene

Vir: Eurostat, Food Price Monitoring Tool (prc_fsc_idx), dostopno na:

<https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/foodprice/>

5.3 Ključne ugotovitve

- **Čeprav kupna moč prebivalstva raste in delež hrane v skupnih izdatkih gospodinjstva pada, se cene hrane povečujejo.**
- **Rast cen hrane se ne prenese vzdolž verige vrednosti preskrbe s hrano** do primarnega proizvajalca. Medtem ko so cene kmetijskih pridelkov pri pridelovalcih v zadnjem desetletju močno nihale in so bile cene proizvajalcev v dejavnosti proizvodnje živil in pijač v letu 2019 realno najnižje v obdobju 2010–2019, so se uvozne cene v obdobju 2015–2019 povišale za 2,7 %, maloprodajne cene pa v tem obdobju kar za 8,1%.
- Močna nihanja v cenah kmetijskih proizvodov se ne prenesejo v celoti na končne maloprodajne cene, kar kaže na **večjo pogajalsko moč, ki jo ima v verigi vrednosti preskrbe s hrano živilsko predelovalna industrija in trgovina v primerjavi s kmetovalci**: na maloprodajne cene se prenese 19 % znižanja cene primarnih kmetijskih proizvodov in 32 % zvišanja cene primarnih kmetijskih proizvodov. To hkrati izkazuje tudi **pozitivno asimetrijo prenosa cen**, saj se povišanja cene prenašajo v večjem obsegu kot znižanja cene.
- Prilagajanje cen v posameznem sektorju znotraj verige vrednosti preskrbe s hrano **ni enakomerno porazdeljeno med deležnike znotraj verige niti glede obsega niti glede hitrosti prenosa**: na ceno proizvajalca (ŽPI) se prenese le četrtna sprememba cene primarnih kmetijskih proizvodov, medtem ko se na maloprodajno ceno prenese več kot 60 % spremembe cene proizvajalca (ŽPI). Razlika med deležniki se kaže tudi pri hitrosti prenosa, saj se le četrtna sprememba cene primarnih kmetijskih proizvodov takoj prenese na maloprodajne cene medtem ko se takoj na maloprodajne cene prenese 39 % spremembe cene proizvajalca (ŽPI).
- **Slab pogajalski položaj kmetovalcev** kaže tudi odstotek prenosa spremembe cene na naslednjega v verigi, tj. proizvajalca (ŽPI), saj se nanj prenese le 6 % znižanja cene primarnih

kmetijskih proizvodov in kar 41 % zvišanja cene. To dejansko pomeni, da **v primeru padca cen primarnih kmetijskih proizvodov razlika v ceni v glavnem ostane ŽPI.**

6 Razmerja in odnosi v verigi vrednosti preskrbe s hrano ter nepoštena prakse

6.1 Neravnovesja na področju odnosov v verigi vrednosti

V verigi preskrbe s kmetijskimi in živilskimi proizvodi so v različnih fazah proizvodnje, predelave, trženja, distribucije in maloprodaje kmetijskih in živilskih proizvodov dejavni različni izvajalci dejavnosti. Ta veriga je zdaleč najpomembnejši kanal, po katerem kmetijski in živilski proizvodi pripotujejo od »vil do vilic«. Vsi ti deležniki so med seboj močno povezani in soodvisni, pri čemer pa je njihov pogajalski in ekonomski položaj različno močan. To nesorazmerje pogajalskih moči lahko privede do nepoštenih praks, ko večji in močnejši deležniki (pogodbene stranke) vsiljujejo pogodbene določbe v svojo korist, bodisi s cenami ali pogoji.

Takšne prakse, ki se lahko pojavijo v katerem koli delu verige, so zlasti: nespoštovanje predpisanih plačilnih rokov, vsiljevanje pogojev, zlasti: dodatnih plačil ali popustov, promocij ali drugih storitev, nepoštenih dobavnih pogojev, protidobav po nekonkurenčnih pogojih, dodatnih plačil zaradi doseganja ali nedoseganja določenih ravni prodaje, brezpogojnega vračanja neprodanega blaga, bremenitev drugih pogodbenih strank s stroški inventurnega manjka ali kraj.

Čeprav je poslovno tveganje neločljiv del vseh gospodarskih dejavnosti, je kmetijska proizvodnja še posebej prežeta z negotovostjo zaradi njene odvisnosti od bioloških procesov in njene izpostavljenosti vremenskim vplivom. To negotovost še povečuje dejstvo, da so kmetijski in živilski proizvodi bolj ali manj hitro pokvarljivi in sezonski. V okolju kmetijske politike, ki je izrazito bolj tržno usmerjeno kot v preteklosti, je zaščita pred nepoštenimi trgovinskimi praksami postala pomembnejša za izvajalce dejavnosti, dejavne v verigi vrednosti preskrbe s kmetijskimi in živilskimi proizvodi.

Primarni proizvajalci kot najšibkejši člen te verige pa pogosto nimajo dovolj pogajalske moči, da bi se lahko pred nepoštenimi praksami branili. Neposredni učinki navedenih nepoštenih trgovinskih praks, zlasti kadar se uporabljajo na nepredvidljiv način, lahko partnerju v podrejenem pogajalskem položaju povzročijo neupravičene stroške ali nižje prihodke od načrtovanih. Nepredvidljive spremembe pogodbenih pogojev lahko prav tako povzročijo čezmerno proizvodnjo in nepotrebno odpadno hrano. Dejstvo, da je šibkejši trgovinski partner podvržen nepoštenim trgovinskim praksam, ali celo možnost, da jim bo v prihodnosti izpostavljen, lahko vpliva na njegovo sposobnost ali pripravljenost, da financira naložbe. (Evropska komisija, 2014).

V Sloveniji se podobno kot v drugih državah članicah EU srečujemo z enakimi neravnovesji v ekonomskem položaju in pogajalski moči med posamezniki člani v verigi vrednosti preskrbe s hrano.

Iz raziskave Javne Agencije RS za varstvo konkurence (v nadaljevanju: AVK) iz leta 2014 (AVK, 2014) je namreč razvidno, da trgovci na drobno v trgovini z živili izkoriščajo svoj močnejši položaj na trgu v primerjavi z dobavitelji na različne načine, ki se zdijo vprašljivi za učinkovito gospodarsko konkurenco. Močnejši položaj v trgovinah na drobno se izkazuje predvsem pri zaračunavanju bonitet in prispevkov. Učinki, ki so škodljivi za konkurenco, so lahko povezani tudi s povečevanjem števila trgovskih znamk, ki v kombinaciji z močnim položajem trgovcev pomembno vplivajo na razmerja in trg v celoti. Študija izkazuje, da poizkušajo močnejši, predvsem klasični trgovci, dobavitelje prisiliti v nižanje cen. V kolikor jim to ne uspe neposredno (znižanje osnovne cene), končno nabavno ceno znižujejo z raznovrstnimi prispevki, ki so lahko marketinške narave (pospeševanje prodaje z vidnejšim pozicioniranjem izdelka), kvartalno, polletno in letno nagrajevanje za obseg prodaje (rabati, superrabati). Končna realizirana veleprodajna cena je tako pogosto bistveno nižja od osnovne pogodbene cene, kar dobaviteljem povzroča velike težave, kar ima lahko posledice v zmanjševanju zmožnosti razvoja in zmožnostih investiranja dobaviteljev.

AVK indice za obstoj nedovoljenih poslovnih praks ugotavlja tudi v svoji raziskavi nepoštenih poslovnih praks v verigi vrednosti preskrbe s hrano iz leta 2017 (AVK, 2017), na podlagi katere je bilo ugotovljeno, da se največ nedovoljenih ravnanj nanaša na nespoštovanje zakonskih plačilnih rokov.

Odpravljanje teh ravnovesij je ključnega pomena, saj je bolj delujoča veriga vrednosti preskrbe s hrano dolgoročno bistvena za potrošnike in za zagotavljanje trajnostne porazdelitve dodane vrednosti vzdolž verige, kar prispeva k dvigu njene splošne konkurenčnosti.

6.2 Urejanje odnosov v verigi vrednosti preskrbe s hrano

Prizadevanja za ureditev teh razmerij tečejo tako na EU ravni kot tudi na ravni posameznih držav članic EU, tudi Slovenije, in sicer tako na prostovoljni kot tudi na regulativni ravni. V Sloveniji so tako posamezni člani v verigi vrednosti preskrbe s hrano dosegli določene prostovoljne dogovore, kot so:

- **dogovor o žitni verigi:** dogovor o žitni verigi je bil med predelovalci in predelovalci sklenjen v letu 2010. Cilj dogovora pa je vzpostavitev večje stopnje samooskrbe ter povečanje pridelave poljščin.
- **dogovor o zelenjavni verigi:** dogovor je bil med predstavniki pridelovalcev, predelovalcev in trgovcev sklenjen v letu 2013. Glavni cilji dogovora so končnemu potrošniku v trgovinskih sistemih omogočiti možnost izbire zadostne količine lokalne zelenjave, zagotoviti trajni razvoj celotne slovenske verige oskrbe z zelenjavo in med deležniki vzpostaviti enakovrednejše partnerske odnose.
- **kodeks dobrih poslovnih praks med deležniki v agroživilski verigi:** Trgovinska zbornica Slovenije, Gospodarska zbornica Slovenije, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije in Zadružna zveza so v avgustu 2011 sprejele Kodeks dobrih poslovnih praks med deležniki v agroživilski verigi. Namen kodeksa je izboljšanje poslovnega sodelovanja, krepitev partnerstva in povečevanje konkurenčnosti verige preskrbe s hrano v Republiki Sloveniji na načelih tržnih zakonitosti, kar mora rezultirati v korist potrošnika. Namen kodeksa je ureditev razmer v verigi preskrbe s hrano, pri čemer je treba upoštevati interese vseh členov v verigi preskrbe s hrano. Kodeks je prostovoljna zaveza vseh podpisnikov in predstavlja neke vrste »nadstandard«.

Vsa ta prizadevanja so bila nadgrajena s spremembami regulativnega okvira. Leta 2014 in 2018 je bil spremenjen in dopolnjen Zakon o kmetijstvu (Uradni list RS, 45/2008 z vsemi spremembami in dopolnitvami), ki je uvedel pomembne sistemske spremembe, med drugim:

- opredelitev nedovoljenih ravnanj;
- uvedbo instituta varuha odnosov v verigi preskrbe s hrano, ki spremlja ravnanja deležnikov v verigi preskrbe s hrano, objavlja primere dobrih poslovnih praks in o tem obvešča javnost ter pripravi Javni agenciji RS za varstvo konkurence morebitna nedovoljena ravnanja v verigi preskrbe s hrano;
- za nadzor nad nedovoljenimi ravnanji je bila zadolžena Javna agencija RS za varstvo konkurence (v nadaljevanju: AVK), v okviru katere se je vzpostavila posebna izpostava v Mariboru, ki je posebej zadolžena za nadzor nad nedovoljenimi ravnanji v verigi preskrbe s hrano;
- opredelitev pravne domneve znatne tržne moči, ki izhaja iz velikosti podjetja na nabavni strani (25.000.000 mio evrov letnega prometa ustvarjenega v RS);
- obveznost pisnih pogodb.

Cilj teh sprememb je odprava nedovoljenih ravnanj in s tem pravičnejše razporediti poslovna tveganja med deležniki v verigi preskrbe s hrano ter potrošniku še naprej zagotavljati dostop do kvalitetne hrane.

Na ravni EU pa je bila 17. 4. 2019 sprejeta Direktiva (EU) 2019/633 Evropskega parlamenta in Sveta o nepoštenih trgovinskih praksah med podjetji v verigi preskrbe s kmetijskimi in živilskimi proizvodi, katere prenos v nacionalno zakonodajo mora biti izveden do 1. 5. 2021. Ta direktiva zajema kmetijske in živilske proizvode, s katerimi se trguje v verigi preskrbe s hrano in zagotavlja zaščito kmetom in veliki večini kmetijsko-živilskih podjetij pred dejanji, ki so v nasprotju z dobrimi poslovnimi običaji in nepoštenim poslovanjem. Direktiva podobno kot Zakon o kmetijstvu določa dinamičen pristop pri določanju pogajalske moči stranke, z določanjem pragov med npr. dobaviteljem in trgovino na podlagi letnega prometa ter navedbo nekaterih nepoštenih ravnanj (praks).

Dejanska uveljavitev in spoštovanje opredeljenih pravnih okvirov pa bo za izboljšanje delovanja verige preskrbe s hrano ključnega pomena in očitno še vedno velik izziv.

Prvi izsledki nadzora AVK v letu 2019 nakazujejo na domnevo, da trgovci še vedno kršijo zakonsko predpisane plačilne roke in obveznosti glede pisnosti pogodb.

6.3 Ključne ugotovitve

- **Deležniki v verigi vrednosti preskrbe s hrano so med seboj močno povezani in soodvisni, pri čemer pa je njihov pogajalski in ekonomski položaj različno močan.**
- **To nesorazmerje pogajalskih moči lahko privede do nepoštenih praks**, ko večji in močnejši deležniki (pogodbene stranke) vsiljujejo pogodbene določbe v svojo korist, bodisi s cenami ali pogoji.
- **Primarni proizvajalci kot najšibkejši člen te verige pa pogosto nimajo dovolj pogajalske moči**, da bi se lahko pred nepoštenimi praksami branili.
- Prizadevanja za ureditev teh razmerij tečejo tako na **prostovoljni kot tudi na regulativni ravni**. Ureditve na prostovoljni ravni so kakovostna partnerstva, ki imajo močan potencial za razvoj v evropsko primerljive medpanožne organizacije.
- **A anomalije ostajajo prisotne**. Nadzor AVK v letu 2019 nakazuje na domnevo, da trgovci še vedno kršijo zakonsko predpisane plačilne roke in obveznosti glede pisnosti pogodb.

7 Vzводи za krepitev položaja kmetijskih pridelovalcev v verigi vrednosti

Ob uveljavitvi pravnih okvirov in sistematičnem nadzoru nad izvajanjem le-tega je potrebno vzporedno še naprej krepiti ekonomski in pogajalski položaj primarnih proizvajalcev v verigi vrednosti preskrbe s hrano. Mehanizmov krepitev tega položaja je več, zlasti pa se kaže v boljšem sektorskem povezovanju med primarnimi proizvajalci, ki je že bilo opisano v uvodnem poglavju v tej analizi, v intenzivni promociji, podrobneje opisani v analizi stanja za cilj 9 in še večjem poudarku na kakovosti proizvodov ter vključevanju kmetov v sheme kakovosti, pa tudi v uvajanju drugih tržnih kanalov (kratke dobavne verige, vključevanju v lokalne trge ter javno naročanje) ter povezovanju lokalne oskrbe s turizmom in gastronomijo.

7.1 Sheme kakovosti

V Sloveniji je vzpostavljen sistem shem kakovosti za kmetijske pridelke, živila, vino in žgane pijače, ki omogočajo zaščito kmetijskih pridelkov in živil na podlagi evropske ali nacionalne zakonodaje. Na enotnem evropskem trgu veljajo skupne, evropske sheme kakovosti, ki so predpisane z evropskimi uredbami⁷. Nacionalne sheme kakovosti pa so predpisane z Zakonom o kmetijstvu (Ur. list RS, št. 45/2008 z vsemi spremembami).

⁷ Ključne EU uredbe so: Uredba (EU) št. 1151/2012 Evropskega parlamenta, Uredba (EU) št. 1308/2013 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. decembra 2013 o vzpostavitvi skupne ureditve trgov kmetijskih proizvodov in razveljavitvi uredb Sveta (EGS) št. 922/72, (EGS) št. 234/79, (ES) št. 1037/2001 in (ES) št. 1234/2007 in Sveta z dne 21. novembra 2012 o

Proizvodi, ki so proizvedeni po načelih določene sheme kakovosti, imajo posebne lastnosti zaradi:

- načina pridelave ali predelave,
- preseganja predpisane kakovosti, pogojev glede varstva zdravja ljudi, živali ali rastlin, dobrega počutja živali ali zaščite okolja,
- vpliva geografskega območja, kjer se proizvod pridelava oziroma predelava,
- tradicionalnih receptov ali postopkov proizvodnje oziroma
- tradicionalne sestave ali uporabe tradicionalnih surovin.

Njihovo proizvodnjo dodatno kontrolirajo neodvisni certifikacijski organi.

Sistem shem kakovosti je uveden z namenom, da se potrošnika verodostojno informira o nadstandardnih lastnostih proizvodov iz shem kakovosti, hkrati pa se s tem krepi ekonomski položaj in konkurenčnost primarnih pridelovalcev in tudi predelovalcev, saj se krepi povpraševanje potrošnikov po proizvodih, ki so avtentični in kakovostnejši. Sistem shem kakovosti zlasti manjšim kmetijam lahko pomeni pomemben vir diferenciacije proizvodov na trgu, vsem članom v verigi pa tudi želeno večjo stabilnost cen.

Vključevanje v sheme kakovosti, kot je npr. ekološka pridelava in predelava, tudi spodbuja primarne proizvajalce k prevzemanju okolju in živalim prijaznejših kmetijskih praks. Hkrati pa ta sistem zagotavlja transparentnost glede pogojev, pod katerimi poteka kmetijska proizvodnja in predelava, sledljivost glede izvora surovin kot tudi neodvisen nadzor nad vsemi fazami proizvodnje. Vse navedeno pa postaja vedno bolj v ospredju zanimanja končnih potrošnikov, kar potrjujejo tudi raziskave javnega mnenja.

7.1.1 Sheme kakovosti EU

Sheme kakovosti EU so vzpostavljene z evropskim pravnim okvirom.

Tabela 8: Sheme kakovosti, vzpostavljene na EU ravni

Vrsta sheme	Značilnosti sheme
Zaščitena označba porekla ZOP	Zaščitijo se imena tistih proizvodov, ki so najtesneje povezani z območjem, na katerem se proizvajajo. Vse faze pridelave, predelave in priprave morajo potekati na predpisanem geografskem območju.
Zaščitena geografska označba ZGO	Zaščitijo se imena tistih proizvodov, pri katerih se kakovost, sloves ali druge značilnosti proizvoda lahko pripisujejo predvsem njegovemu geografskemu območju. Vsaj ena izmed proizvodnih faz mora potekati na predpisanem geografskem območju.
Zajamčena tradicionalna posebnost ZTP	Poudarja tradicionalne vidike, kot so način priprave proizvoda ali njegova sestava, brez povezave z določenim geografskim območjem.
Ekološka pridelava in predelava	Kmetijski pridelek ali živilo je pridelano in predelano po naravnih metodah in postopkih.

Zaščiteni kmetijski pridelki in živila

Slovenija je na ravni EU zaščitila 47 proizvodov, živil, vin in žganih pijač in sicer:

- 10 proizvodov kot zaščitena označba porekla (Nanoški sir, Tolminc, Bovški sir, Mohant, Ekstra deviško oljčno olje Slovenske Istre, Kočevski gozdni med, Kraški med, Piranska sol, Istrski pršut, Oljčno olje Istra), 14 vin (Bela krajina, Bizeljsko Sremič, Dolenjska, Goriška Brda, Kras,

shemah kakovosti kmetijskih proizvodov in živil ter Uredba evropskega parlamenta in Sveta (EU) št. 848/2018 z dne 30. maja 2018 o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov in razveljavitvi Uredbe Sveta (ES) št. 834/2007. Uredba (EU) št. 1308/2013 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. decembra 2013 o vzpostavitvi skupne ureditve trgov kmetijskih proizvodov in razveljavitvi uredb Sveta (EGS) št. 922/72, (EGS) št. 234/79, (ES) št. 1037/2001 in (ES) št. 1234/2007 ter Uredba (EU) 2019/787 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 17. aprila 2019 o opredelitvi, opisu, predstavitvi in označevanju žganih pijač, uporabi imen žganih pijač pri predstavitvi in označevanju drugih živil, zaščiti geografskih označb žganih pijač, uporabi etanola in destilatov kmetijskega porekla v alkoholnih pijačah ter o razveljavitvi Uredbe (ES) št. 110/2008.

Prekmurje, Slovenska Istra, Štajerska Slovenija, Vipavska dolina, Belokranjec, Bizeljčan, Cviček, Metliška črnina, Teran),

- 13 proizvodov kot zaščiteni geografska označba (Kraški pršut, Šebreljski želodec, Zgornjesavinjski želodec, Štajersko prekmursko bučno olje, Prleška tünka, Kraški zašink, Kraška panceta, Ptujski luk, Kranjska klobasa, Slovenski med, Prekmurska šunka, Štajerski hmelj, Jajca izpod Kamniških planin), 3 vina Podravje, Posavje, Primorska in 4 žgane pijače Pelinkovec, Brinjevec, Domači rum, Dolenjski sadjevec) in
- 3 proizvode kot zajamčena tradicionalna posebnost (Prekmurska gibanica, Idrijski žlikrofi, Belokranjska pogača).

V postopku registracije pri Komisiji je trenutno vloga za Slovensko potico (ZTP), v prihodnje pa se pričakuje dopolnitev zaščitenega imena za »Heumilch« (ZTP) še s slovenskim imenom »seneno mleko« za kravje, ovčje in kozje mleko. Za proizvodnjo Šebreljskega želodca, Nanoškega sira, in Istrskega pršuta trenutno ni certificiran noben proizvajalec.

Slovenska vina z zaščitenim tradicionalnim poimenovanjem (Teran, Metliška črnina, Cviček, Bizeljčan in Belokranjec) so vina z zaščitenim geografskim poreklom.

Število vključenih kmetij v sheme kakovosti EU, počasi, a vztrajno raste. Število certificiranih pridelovalcev oziroma predelovalcev ob koncu leta 2019, po posameznih proizvodih, je razvidno iz spodnje tabele.

Tabela 9: Število vključenih pridelovalcev oziroma predelovalcev v sheme kakovosti EU, stanje na 31. 12. 2019

shema kakovosti	proizvodi iz sheme kakovosti	št. certifikatov	št. certificiranih pridelovalcev oziroma predelovalcev
ZTP	Belokranjska pogača	1	23
ZTP	Prekmurska gibanica	2	37
ZTP	Idrijski žlikrofi	2	12
skupaj ZTP		5	72
ZGO	Jajca izpod Kamniških planin	1	5
ZGO	Kranjska klobasa	2	14
ZGO	Kraška panceta	1	3
ZGO	Kraški pršut	1	3
ZGO	Kraški zašink	1	3
ZGO	Prekmurska šunka	1	3
ZGO	Prleška tünka	1	4
ZGO	Ptujski luk	1	5
ZGO	Slovenski med	2	422
ZGO	Štajerski hmelj	1	121
ZGO	Štajersko prekmursko bučno olje	1	5
ZGO	Zgornjesavinjski želodec	1	3
ZGO	Primorska	1157	375
ZGO	Posavje	178	93
ZGO	Podravje	1258	593
ZGO	Pelinkovec	5	5
ZGO	Brinjevec	3	3
ZGO	Domači rum	5	5
ZGO	Dolenjski sadjevec	1	1
skupaj ZGO		2.6204	1.666
ZOP	Bovški sir	1	5
ZOP	Ekstra deviško oljčno olje Slovenske Istre	3	43
ZOP	Mohant	1	4

ZOP	Kraški med	1	13
ZOP	Kočevski gozdni med	1	16
ZOP	Tolminc	2	3
ZOP	Piranska sol	1	1
ZOP	Vipavska dolina	709	139
ZOP	Štajerska Slovenija	1495	318
ZOP	Slovenska Istra	369	97
ZOP	Prekmurje	136	42
ZOP	Kras	119	44
ZOP	Goriška Brda	723	90
ZOP	Dolenjska	191	91
ZOP	Bizeljsko Sremič	141	58
ZOP	Bela Krajina	154	40
ZOP	Teran	131	98
ZOP	Metliška črnina	19	18
ZOP	Cviček	293	213
ZOP	Bizeljčan	49	41
ZOP	Belokranjec	28	24
skupaj ZOP		4.567	1.398

Vir: MKGP.

Iz raziskave⁸ (Evropska komisija, 2019b) o ekonomski vrednosti zaščitene kmetijskih pridelkov in živil, vin in žganih pijač (ZOP, ZGO, ZTP) je razvidno, da je vrednost prodaje živil z geografsko označbo in zajamčeno tradicionalno posebnostjo v letu 2017 znašala 77,15 milijarde €, kar predstavlja 7 % celotne vrednosti prodaje, ki jo ustvari evropski sektor prehrane in pijač. Glede na leto 2010 se je povečala za 42 %.

Glede na celotno vrednost prodaje so v letu 2017 vina z geografsko označbo (z zaščiteno označbo porekla ali z zaščiteno geografsko označbo) predstavljala več kot polovico vrednosti prodaje vseh prodanih živil z geografsko označbo (39,42 milijarde € oziroma 51 %). Sledili so kmetijski proizvodi in živila s 35 % (27,34 milijarde €) ter žgane pijače s 13 % (10,35 milijarde €).

Tri države (Italija Nemčija in Francija) skupaj predstavljajo 65 % vrednosti prodaje živil z geografsko označb in so hkrati registrirale 47 % vseh evropskih geografskih označb. Slovenija je uvrščena v skupino 15 držav (po vrednosti prodaje pa med Belgijo in Slovaško), ki prispevajo le 1,5 % k celotni vrednosti prodaje živil z geografsko označbo in imajo skupaj registriranih 10,8 % vseh evropskih geografskih označb.

Preračun deleža prodaje proizvodov z geografsko označbo in zajamčeno tradicionalno posebnostjo v skupni vrednosti prodaje sektorja prehrane in pijač na nacionalni ravni pa kaže, da v Sloveniji ta delež znaša med 10 % in 12 %, kar Slovenijo uvršča v krog držav, kot sta Italija in Portugalska. Ta delež je višji le še v Franciji, in sicer zaradi visokega deleža vinogradov, vključenih v shemo zaščitene označbe porekla. V Sloveniji je vrednost prodaje proizvodov z geografsko označbo znašala 218 mio €, od tega se je pretežni del (kar 88 %) nanašal na vino z geografsko označbo.

Tabela 10: Ključne značilnosti ekonomike geografskih označb (brez tradicionalne zajamčene posebnosti in aromatiziranih vin) po državah članicah – kazalnik stanja C.34 »Vrednost proizvodnje v okviru shem kakovosti EU«

⁸ Study on economic value of EU quality schemes, geographical indications (GIs) and traditional specialties guaranteed (TSGs)

MS	Sales value 2017 (EUR million)	% sales value agro-food products	% sales value wine	% sales values spirits	% food and drinks sectors ¹	% sales whole export (intra + extra EU)
FR	26 819	15%	72%	13%	14.9%	43%
IT	15 758	44%	55%	1%	11.8%	47%
DE	8 672	61%	37%	2%	5.1%	13%
UK	7 698	38%	0%	62%	6.5%	70%
ES	6 166	26%	72%	2%	6.4%	32%
PT	1 847	9%	91%	0%	11.8%	41%
NL	1 577	99%	1%	0%	2.1%	48%
EL	1 195	77%	17%	5%	8.4%	42%
IE	991	1%	0%	99%	4.2%	96%
CZ	937	83%	17%	0%	7.1%	26%
AT	935	21%	71%	8%	4.1%	23%
PL	433	25%	0%	75%	0.8%	38%
HU	397	20%	76%	5%	3.4%	24%
SE	226	22%	0%	78%	1.2%	76%
SI	218	12%	88%	0%	10.4%	6%
RO	218	0%	99%	1%	1.8%	5%
DK	133	100%	0%	0%	0.5%	72%
HR	124	5%	86%	9%	2.3%	10%
SK	94	15%	85%	1%	2.2%	1%
BG	83	12%	80%	8%	1.5%	35%
BE	57	49%	10%	41%	0.1%	16%
LU	49	20%	80%	0%	6.4%	31%
FI	29	99%	0%	1%	0.3%	19%
CY	22	2%	79%	19%	1.5%	7%
LT	20	32%	0%	68%	0.5%	5%
MT	13	0%	100%	0%	na	0%
EE	s	s	s	s	s	s
LV	s	s	s	s	s	s
EU	74 715	33%	53%	14%	7.0%	42%

Vir: Evropska komisija, 2019b, str. 71. Oznaka »s« pomeni, da podatek ni razkrit. Vrednosti temeljijo na podatkih nacionalnih sektorjev prehrane in pijač iz leta 2016 (AND-I študija za DG AGRI in EU industrija hrane in pijač)

Raziskava je pokazala tudi, da za razliko od npr. Irske, Danske in UK, ki večino zaščitene proizvodov izvozijo, Slovenija večino zaščitene slovenskih proizvodov proda na slovenskem tržišču (več kot 95 %).

V EU je bila prodajna vrednost proizvodov, zajetih v študiji, v povprečju dvakrat večja od prodajne vrednosti podobnih necertificiranih proizvodov. Stopnja povečanja vrednosti (ang. »value premium rate«) je znašala 2,85 za vina, 2,52 za žgane pijače ter 1,5 za kmetijske proizvode in živila. V Sloveniji je bila prodajna vrednost za slovenska vina, vključena v evropsko shemo kakovosti, 2,18, kar je v primerjavi s sosednjimi državami manj kot v Italiji (2,21) in več kot na Madžarskem (1,31) ali v Avstriji (0,74).

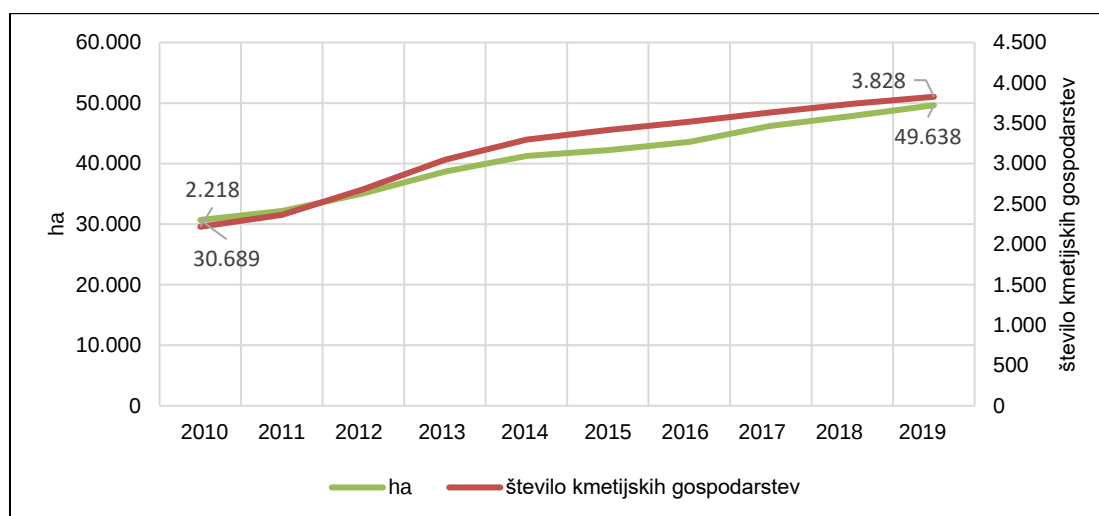
Na nivoju EU največ zaščitene proizvodov izhaja iz štirih sektorjev – siri, mesni proizvodi, piva in meso. Podobno stanje je tudi v Sloveniji, ki ima med drugim zaščitene 4 sire, 9 mesnih proizvodov, 3 olja in 3 medove.

Ekološka pridelava in predelava

Obe zadnji programski obdobji 2007–2013 in 2014–2020 sta zagotavljali podpore prevzemanju in ohranjanju praks ekološkega kmetovanja ter vključevanju v shemo kakovosti »Ekološka pridelava in predelava«. Od leta 2010 je opazen trend naraščanja števila ekoloških kmetijskih gospodarstev, saj se je glede na leto 2010 njihovo število povečalo za 72 %. V letu 2019 je bilo v kontrolo vključenih 3.828 kmetijskih gospodarstev, od tega 334 kmetijskih gospodarstev v preusmeritvi. 3.494 kmetijskih gospodarstev je uspešno zaključilo preusmeritveno obdobje in pridobilo certifikat, s tem pa tudi pravico do označevanja svojih pridelkov oziroma živil z uradno označbo »ekološki«. V kontrolo je bilo v letu 2019 vključenih tudi 463 predelovalnih obratov (16 obratov javne prehrane). Število kmetijskih gospodarstev v sistemu nadzora predstavlja 5,4 % vseh kmetijskih gospodarstev.

Kmetijska zemljišča v uporabi, ki so vključena v kontrolo ekološkega kmetovanja, so v letu 2019 obsegala 10,4 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi in so se glede na leto 2010 povečala za 61 %. Z vidika posameznih kategorij kmetijskih zemljišč v uporabi je največji del zavzemalo travnine (81 %), sledijo mu poljščine na njivah (13 %) ter sadovnjaki (4 %) in vinogradi (1%). Oljčniki ter zemljišča z vrtninami so zavzemali skupaj nekaj več kot 1 % skupne površine zemljišč z ekološkim kmetovanjem.

Slika 14: Število kmetijskih gospodarstev (ekološka kmetijska gospodarstva in kmetijska gospodarstva v preusmeritvi) v kontroli eko pridelave in površine v kontroli eko pridelave v ha, v obdobju 2010–2019

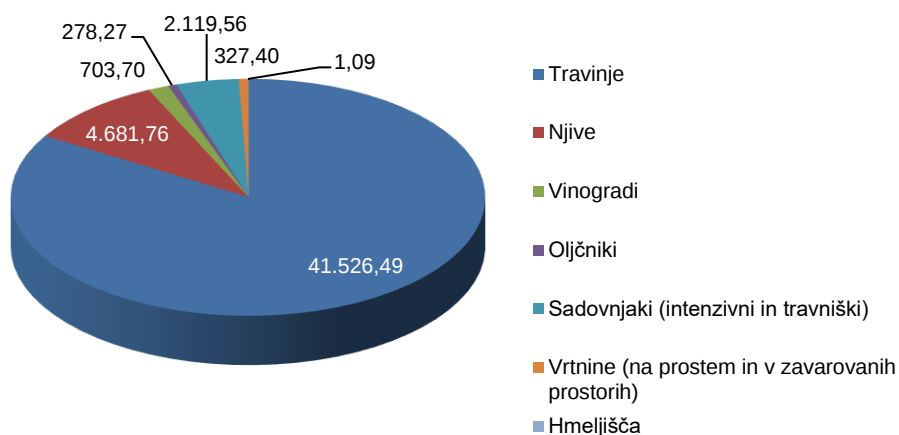
Vir: Lastni izračuni MKGP.

V letu 2010 je imelo kmetijsko gospodarstvo, vključeno v kontrolo ekološkega kmetovanja, v porabi 13,8 ha kmetijskih zemljišč, v letu 2019 pa 13 ha.

Po številu živali je na prvem mestu še zmeraj perutnina, sledita pa drobnica in govedo.

V ekološki ponudbi so najbolj razširjeni mlečni in mesni izdelki, sadni sokovi, mlevski izdelki, kis, jajca, jabolka, olja itd. (KIS, 2020)

Slika 15: Delež površin po posameznih panogah v eko pridelavi v letu 2019

Vir: lasten izračun MKGP.

Pridelek žit se je v letu 2019 v primerjavi z letom 2012 povečal za 96 % (iz 2.862 ton na 5.628 ton), pridelek zelenjave se je povečal za 151 % (iz 716 ton na 1.799 ton), pridelek grozdja je večji za 286 % (iz 570 ton na 2.203 ton) in oljk za 325 % (iz 99 ton na 421 ton).

Skupna prireja mesa iz ekološke reje je bila v letu 2019 za 12 % večja kot v letu 2012, v primerjavi z letom 2018 pa je bila manjša za skoraj petino. V primerjavi z letom 2012 je bila v 2019 večja prireja govejega mesa (za 4 %), prireja svinjskega mesa (za 532 %), prireja perutninskega mesa (za 63 %), prireja kozjega mesa (za 90 %) in prireja mesa drugih živali (divje živali v oborah) (za 300 %). Masa ovčjega mesa je bila v primerjavi z letom 2012 manjša za dobrih 90 %. Prireja mesa kopitarjev v letu 2019 kot tudi v letu 2018 ni bilo.

Ekološkega kravjega mleka so v 2019 namolzili 7.348 ton ali 60 % več kot v 2012, ovčjega 188 ton ali približno 60 % več kot v 2012, kozjega mleka pa 204 ton ali 67 % več kot v 2012.

Od ekoloških proizvodov živalskega izvora sta se v 2019 v primerjavi z 2012 povečala tudi pridelek ekološko pridelanega medu (za 100 %) in prireja jajc (za 220 %).

Struktura ekološke pridelave ne ustreza povpraševanju, saj je to največje pri svežih vrtninah, sadju in nemesnih predelanih živilih (mlevski in mlečni izdelki), v pridelavi pa prevladuje živinoreja oziroma travinje. (KIS, 2020)

Zavedanje o ekoloških proizvodih kot zdravih proizvodih se medtem vztrajno krepi. Ena večjih podpor temu je bila dana tudi z ureditvijo zakonodaje s področja javnega naročanja, ki zahteva, da javne ustanove za svoje prehranske potrebe naročajo minimalni delež ekoloških proizvodov.

7.1.2 Nacionalne sheme kakovosti

Med potrošniki se povečuje tudi zavedanje o pomenu nacionalnih shem kakovosti oziroma proizvodov iz teh shem, zlasti pomen nacionalne sheme »izbrana kakovost«.

Tabela 11: Nacionalne sheme kakovosti

Vrsta sheme	Značilnosti sheme
Višja kakovost	kmetijski pridelki in živila z označbo višje kakovosti so po svojih specifičnih lastnostih boljši od istovrstnih kmetijskih pridelkov oziroma živil ter pozitivno odstopajo od minimalne kakovosti, če je ta predpisana (vsebuje npr. več sadnega deleža kot je minimalno predpisano, je proizveden brez dovoljenih aditivov, je proizveden na okolju in živalim prijazen način, itd.). Specifične lastnosti proizvoda, ki so definirane z višjo kakovostjo, se določajo glede na sestavo, senzorične lastnosti in fizikalno-kemične lastnosti ter način proizvodnje.
Integrirana pridelava	kmetijski pridelek je pridelan po metodah, kjer se regulirano uporabljajo dovoljeni agrotehnični ukrepi.
Izbrana kakovost	kmetijski pridelek ali živilo ima posebne lastnosti, ki se lahko nanašajo na sestavo kmetijskega pridelka ali živila, okolju prijazno pridelavo, kakovost surovin, dobrobit živali, posebno zdravstveno varstvo živali, način krmljenja, dolžino transportnih poti, pridelavo, hitrost pridelave surovin oziroma čim manjšo kasnejšo obdelavo pri skladiščenju in transportu.
Dobrote z naših kmetij	kmetijski pridelek in živilo je pridelan ali predelan na kmetiji po receptih značilnih za kmečke izdelke in z uporabo pretežnega dela lastnih surovin ali surovin iz lokalnega okolja. Shema se trenutno še ne izvaja.

Na nacionalnem nivoju je z označbo višje kakovosti zaščiteno 10 proizvodov, vendar so se kmetijski pridelovalci certificirali le za pet proizvodov - kokošja jajca Omega plus, Pivški piščanec in izdelki z Omega 3, poltrdi sir brez konzervansov (poltrdi siri Zelene doline), piščančje meso in izdelki z navedbo »vir selena« in med z vsebnostjo vlage največ 18 % in HMF največ 15 mg/kg medu (med Zlati panj).

V shemo Izbrana kakovost so se do konca leta 2019 vključili trije sektorji, to so: sektor pridelave in predelave mleka, sektor pridelave in predelave mesa za goveje, perutninsko in prašičje meso ter sektor pridelave in predelave sadja.

Država, skupaj s sektorji mleka, mesa in sadja, intenzivno izvaja promocijske aktivnosti za proizvode iz teh sektorjev, skozi različna orodja potrošnikom predstavlja prednosti te sheme in proizvodov, ki so označeni z znakom »izbrana kakovost – Slovenija«. Vstop v sektorske promocije in posledična promocija sheme »izbrana kakovost« temelji na postopnem vključevanju različnih sektorjev, najprej sta se vključila sektor mleka in mesa (govejega in perutninskega), sledil je sektor sadja in prašičereje, pričakuje pa se tudi vstop sektorja drobnice, zelenjave, žit in medu.

Število kmetij, vključenih v nacionalne sheme kakovosti, se hitro povečuje predvsem zaradi sheme kakovosti Izbrana kakovost, v katero je bila konec leta 2019 vključena že skoraj tretjina slovenskih kmetijskih gospodarstev. Podatki o številu vključenih kmetijskih gospodarstev v nacionalne sheme kakovosti so razvidni iz spodnje tabele.

Tabela 12: Število vključenih kmetijskih gospodarstev v nacionalne sheme kakovosti do 31. 12. 2019

shema kakovosti	proizvod iz sheme kakovosti	št. certifikatov	št. certificiranih kmetij
Izbrana kakovost	Goveje meso	46	87
Izbrana kakovost	Govedo	159	13.915
Izbrana kakovost	Perutninsko meso	8	8
Izbrana kakovost	Perutnina	3	248
Izbrana kakovost	Prašičje meso	3	3
Izbrana kakovost	Prašiči	29	29
Izbrana kakovost	Mleko	32	7.398
Izbrana kakovost	Mlečni izdelki	25	70
Izbrana kakovost	Sadje	237	244
Izbrana kakovost	Predelani izdelki iz sadja	57	68
SKUPAJ Izbrana kakovost		599	22.070
Višja kakovost	Kokošja jajca Omega plus	1	5

Višja kakovost	Pivški piščanec in izdelki z Omega 3	1	51
Višja kakovost	Piščančje meso in izdelki z navedbo vir selen	1	51
Višja kakovost	Poltrdi sir brez konzervansov	1	1
SKUPAJ Višja kakovost		4	107

Vir: MKGP.

7.1.3 Finančna podpora PRP pri vključevanju v sheme kakovosti EU in RS

Začetna finančna podpora kmetijskim pridelovalcem, ki se šele vključujejo v sheme kakovosti, je pomembna, saj trg v prvih nekaj letih ne povrne stroškov, ki jih ima kmetijski pridelovalec s prilagajanjem tehnologij, s spremembo načina pridelave, vključevanjem v shemo itd. V okviru programskih obdobj 2007–2013 in 2014–2020 je zato bila kmetijskim gospodarstvom omogočena pridobitev podpore za stroške certificiranja, in sicer za največ petletno obdobje od pridobitve prvega certifikata. Podpore vključevanju v sheme kakovosti so se dodeljevale v okviru ukrepa 132 iz PRP 2007–2013, v podobni obliki se nadaljujejo tudi v okviru PRP 2014–2020 (podukrep M03.1 - Sheme kakovosti za kmetijske proizvode in živila).

Tabela 13: Podatki številu kmetijskih gospodarstev, podprtih v okviru ukrepa 132 iz PRP 2007–2013

Shema kakovosti	Število kmetijskih gospodarstev
Ekološko kmetijstvo	822
Zaščitena označba porekla	277
Integrirana pridelava	116
Zajamčene tradicionalne posebnosti	35
SKUPAJ	1.250

Vir: ARSKTRP, MKGP.

Upravičenci pri podukrepu M03.1 iz PRP 2014–2020 so posamezna kmetijska gospodarstva kot tudi pravne osebe, ki združujejo več kmetijskih gospodarstev. Ravno s spodbujanjem slednjega načina organiziranja je omenjeni podukrep prispeval k vzpostavitvi tesnejšega sodelovanja deležnikov vzdolž verige vrednosti in pogodbenemu urejanju odnosov med člani v verigi, saj so tako pravne osebe kot tudi kmetijska gospodarstva, ki jih ta pravna oseba združuje, zavezani k izpolnjevanju določenih predpisanih obveznosti, saj v nasprotnem primeru ne izpolnijo pogojev za izplačilo sredstev (kot npr. da na letni ravni upad števila kmetijskih gospodarstev, ki imajo veljavni certifikat za leto, na katero se navezuje zahtevka za izplačilo sredstev, ne sme biti več kot 10-odstoten).

Interes za pridobitev sredstev iz podukrepa M03.1 je velik, saj smo v prvih štirih objavljenih javnih razpisih odobrili vloge 126 upravičencev, preko katerih se je v sheme kakovosti vključilo 11.560 kmetijskih gospodarstev. Med vsemi upravičenimi shemami kakovosti je daleč največje zanimanje za vključevanje v nacionalno shemo kakovosti Izbrana kakovost, ki ima z možnostjo skupinskega certificiranja tudi močan povezovalni vidik.

Tabela 14: Podatki o odobrenih vlogah in številu kmetijskih gospodarstev, ki so vključena v podukrep M03.1 do 31. 12. 2019

Shema kakovosti	Proizvod iz sheme kakovosti	Število odobrenih vlog	Število kmetijskih gospodarstev
Izbrana kakovost	Mlečni izdelki	4	35
Izbrana kakovost	Mleko	7	768
Izbrana kakovost	Goveje meso	3	3
Izbrana kakovost	Govedo	84	10.560
Ekološko kmetijstvo	Pridelava in predelava	34	34
Izbrana kakovost	Perutnina	1	167
Zaščitena geografska označba	Slovenski med	4	4
SKUPAJ		126	11.560

Vir: ARSKTRP, MKGP.

Zanimanja za novo sodelovanje kmetov v ostalih shemah kakovosti, ki jih podpiramo v okviru podukrepa M03.1, je bistveno manj. Zlasti ko gre za shemo ekološka pridelava in predelava je verjetno delni vzrok za to iskati tudi v evropskem pravnem okviru (določbah Uredbe 1305/2013/EU), ki do uveljavitve sprememb (t.i. OMNIBUS uredba) ni dovoljevala, da bi se v podukrep M03.1 vključevala tudi kmetijska gospodarstva z že izdanimi certifikati. Pri omenjenih shemah kakovosti je v zadnjih letih prepoznati tudi visoko stopnjo neaktivnega kolektivnega sodelovanja med kmetijskimi proizvajalci, t.j. že obstoječih skupin proizvajalcev, podprtih iz naslova ukrepa 142 v okviru PRP 2007–2013, ki se kaže v pomanjkljivem načrtovanju ter premajhni koncentraciji ponudbe in skupnega trženja pridelkov članov skupine proizvajalcev.

Proizvodi iz evropskih in nacionalnih shem kakovosti ter z njimi povezane označbe so med potrošniki še vedno premalo prepoznani. Ukrepi 133 iz PRP 2007–2013 je bil specifično namenjen izvajanju promocije proizvodov iz shem kakovosti in se je precej uspešno izvajal (izplačano 9,8 mio €, podprtih 66 projektov promocije). V obdobju 2014–2020 pa se promocija izvaja z nacionalnimi sredstvi, in sicer na podlagi Zakona o promociji kmetijskih in živilskih proizvodov (Uradni list RS, št. 26/11 in 57/12). Podrobnejši opis promocije proizvodov iz shem kakovosti je naveden v analizi stanja za cilj 9.

7.2 Nabava živil v javnih zavodih

Javnonaročniška zakonodaja ima pomembno vlogo pri spodbujanju večjega vstopanja kakovostnih proizvodov v verige vrednosti, zlasti z vidika oskrbe javnih institucij. Zakon o javnem naročanju ZJN-3 (Uradni list RS, št. 91/15, 14/18) tako na primer omogoča boljše uveljavljanje načela kratkih oskrbnih verig na način, da lahko javni zavodi več živil izločijo iz postopkov javnega naročila in jih nabavijo neposredno pri pridelovalcih oz. predelovalcih. Pri oblikovanju izločenega sklopa pa morajo upoštevati sledeče:

- izločeni sklopi lahko predstavljajo skupaj največ 20 % vrednosti vseh sklopov;
- vrednost vsakega posameznega izločenega sklopa mora biti manj kot 80.000 EUR.

To pomeni, da lahko naročnik iz postopka javnega naročanja izloči večkrat po 80.000 EUR živil (brez DDV), vsa izločena živila pa lahko predstavljajo do 20 % vrednosti vseh živil.

Zakon o javnem naročanju ZJN-3 s tem javnim zavodom omogoča, da se v okviru javnega naročila živil pri merilih za izbiro ponudbe prednostno upoštevajo živila, ki so v shemah kakovosti (sezonsko pridelana živila na integriran način, sezonsko pridelana živila na ekološki način ipd.), živila, ki so proizvedena po nacionalnih predpisih o kakovosti živil ter živila, ki so trajnostno pridelana in

predelana in je zagotovljena višja kakovost živil z vidika večje svežine ali nižjih okoljskih obremenitev pri prevozu, kar pomeni, da glavno merilo ni cena.

Uredba o zelenem javnem naročanju (Uradni list RS, št. 51/17 in 64/19), določa, da morajo javni naročniki pri naročanju živil naročiti najmanj:

- 15 % ekoloških živil zglede na število vseh artiklov živil ali celotne predvidene količine živil in
- 20 % živil iz drugih shem kakovosti zglede na število vseh artiklov živil ali celotne predvidene količine živil in (npr. Izbrana kakovost, Integrirana pridelava ...).

V zadnjem desetletju se v slovenskem prostoru izvajajo aktivnosti, s katerimi se prispeva k večjemu deležu lokalne hrane v javnih zavodih:

- Dan slovenske hrane (vsak tretji petek v novembru);
- Tradicionalni slovenski zajtrk, ki se izvede na dan slovenske hrane (100 % lokalna hrana);
- Šolska shema (dodaten obrok: sadje, zelenjava, mleko in mlečni izdelki; dosega 40 % lokalne hrane).

V te aktivnosti se poleg pristojnih ministrstev aktivno vključujejo in sodelujejo deležniki v verigi vrednosti preskrbe s hrano v Sloveniji. Namen teh aktivnosti pa je, da se poveča osveščenost javnosti, potrošnikov, mladih itd. o pomenu kakovostnih, lokalno proizvedenih proizvodov, da se poveča oskrba javnih zavodov s kakovostnimi, lokalnimi proizvodi ter da pri tem le cena kmetijskih proizvodov oz. živil ne sme biti glavno merilo.

Pri tem pa se kaže pomanjkanje znanja, zlasti na strani javnih zavodov kot naročnikov kmetijskih proizvodov in živil. Ministrstvo za javno upravo zato izvaja pomoč naročnikom in ponudnikom, ki je namenjena zagotavljanju večje pravne varnosti, zmanjšanju napak pri javnem naročanju in dvigu usposobljenosti za bolj kakovostno, učinkovito, gospodarno in inovativno izvajanje javnega naročanja in pa tudi k spodbujanju strateškega javnega naročanja. V ta namen je bil leta 2018 pripravljen in sprejet tudi Akcijski načrt za izboljšanje sistema in profesionalizacijo v javnem naročanju.

Gospodarska zbornica Slovenije – Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij je v sodelovanju s Kmetijsko gozdarsko zbornico Slovenije in Zadružno zvezo Slovenije pripravila spletni katalog živil za javno naročanje. Spletni katalog predstavlja uporabno orodje pri izvajanju javnih naročil živil, naročnikom med drugim omogoča pravilno poimenovanje živil, oblikovanje sklopov in pomoč pri oblikovanju meril. Spletni katalog je tudi uporabno orodje pri izvajanju analize trga in pridobivanju podatkov o živilih, živila pa so v njem sistematično razvrščena v smiselne kategorije in podkategorije. Katalog omogoča tudi spremljanje izpolnjevanja ciljev, ki jih glede deleža ekoloških živil in deleža živil iz drugih shem določata 2. in 3. točka drugega odstavka 6. člena Uredbe o zelenem javnem naročanju (Uradni list RS, št. 51/17 in 64/19).

V letu 2019 je bilo na področju živil, pijač, tobačnih izdelkov ter z njimi povezanih izdelkov izvedenih 3.501 zelenih naročil v vrednosti 88.111.575 evrov (61 % vseh zelenih naročil in 12 % vrednosti vseh zelenih naročil). Tudi po številu javnih naročil so bili najpogostejše predmet naročanja živila, pijače, tobačni izdelki in z njimi povezani izdelki: izvedenih je bilo 4.500 naročil v skupni vrednosti 122.359.216 evrov (26 % vseh naročil). Javni zavodi so v letu 2019 izvedli 4.261 javnih naročil v skupni vrednosti 111.625.644 evrov naročil na področju živil, pijač, tobačnih izdelkov in z njimi povezanih izdelkov. Glede na podatke iz leta 2012, ko je bilo izvedenih 86 javnih naročil na področju živil, pijač, tobačnih izdelkov in z njimi povezanih izdelkov v skupni vrednosti 14.151.133 evrov, beležimo v obdobju 2012–2019 680 % rast pogodbene vrednosti na področju javnih naročil za živila, pijače, tobačne izdelke in z njim povezane izdelke, kar kaže na pomemben segment, ki ga predstavljajo javna naročila na področju nabave živil. (Ministrstvo za javno upravo, 2020)

7.3 Kratke dobavne poti

Namen kratkih dobavnih verig je zagotoviti krajše transportne poti od kmetijskih gospodarstev do končnega potrošnika oziroma lokalnega trga, s čim manj posredniki, in s tem hitrejšo dobavo, večjo kakovost, svežino proizvodov in manj okolju škodljivega transporta.

7.3.1 Dopolnilne dejavnosti prodaje kmetijskih pridelkov in izdelkov s kmetij

Nakup kmetijskih pridelkov in izdelkov neposredno na kmetiji se izvaja v okviru dopolnilnih dejavnosti »prodaja kmetijskih pridelkov in izdelkov s kmetij«. Kmetija lahko prodaja lastne kmetijske pridelke in lastne izdelke ter kmetijske pridelke in izdelke z drugih kmetij. Dopolnilna dejavnosti se lahko opravlja kot prodaja na kmetiji in prodaja od vrat do vrat, prodaja na lokalnem trgu, prodaja na drobno po pošti preko interneta ter prodaja trgovcem na drobno, institucijam in gostinskim obratom. Ob koncu julija 2020 se je opravljal 1.152 navedenih dejavnosti.

V okviru podukrepa M04.2 Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov iz Programa razvoja podeželja 2014–2020 je bilo do 31. 12. 2019 odobrenih 8 projektov na področju naložb trženja kmetijskih proizvodov iz lastne pridelave in predelave v višini 627 tisoč evrov, pri čemer se 4 projekti nanašajo tudi na področje predelave kmetijskih proizvodov.

7.3.2 Ekoregije

Ponudba proizvodov iz ekološkega kmetijstva zaostaja za povpraševanjem na trgu. Ob povečanem zanimanju kmetijskih pridelovalcev za vključitev v shemo ekološka pridelava in predelava raste tudi povpraševanje potrošnikov po ekoloških proizvodih, tako da ponudba ne zadosti povpraševanja.

Zaskrbljujoče je zlasti stanje glede predelave in trženja mesnih in mlečnih proizvodov iz ekološko rejenih živali, saj se večina teh živali na trgu pomeša s konvencionalnimi in posledično na trg ne pridejo kot ekološki proizvodi. Razlog za takšno stanje je v premajhnem obsegu pridelave in predelave ekoloških pridelkov in izdelkov ter premajhni stopnji povezovanja in skupnega nastopa na trgu.

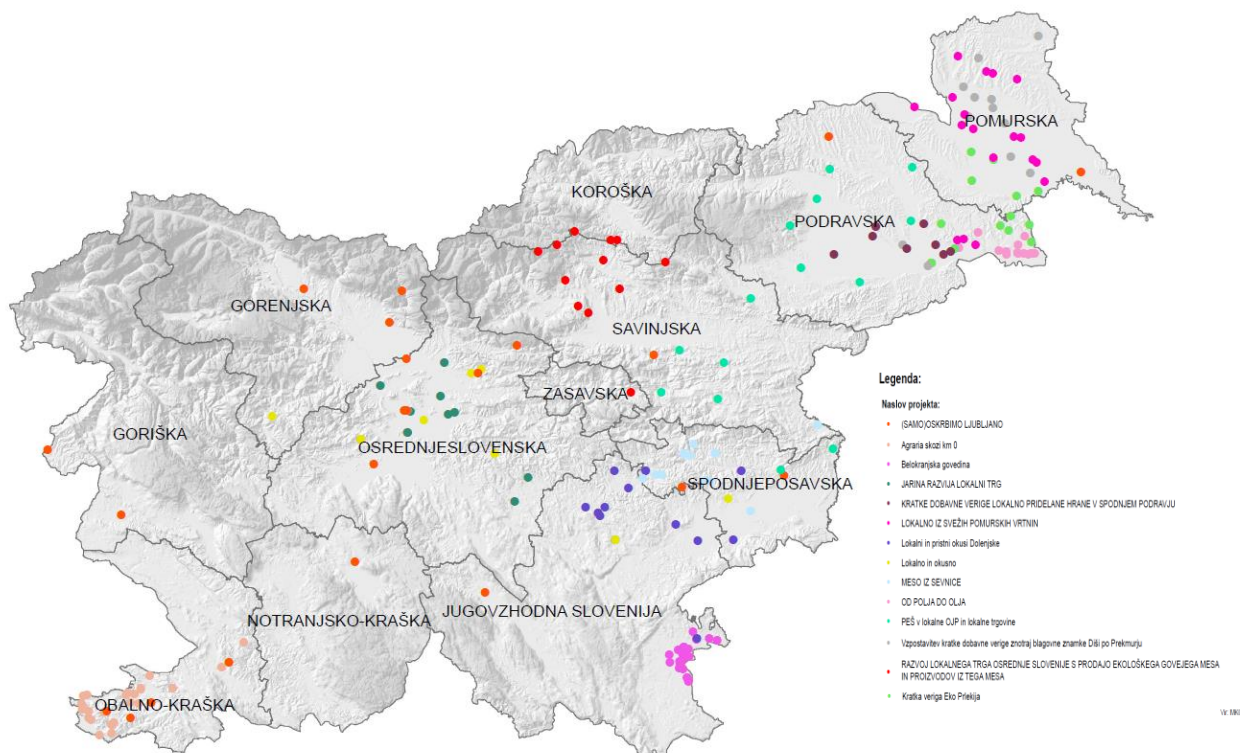
Preko novih novih poslovnih modelov t.i. "Ekoregij", kjer bi z regijskim pristopom vključevanja ekološkega kmetijstva in drugih lokalnih dejavnosti lahko povečali turistično privlačnost tudi na območjih, ki so zunaj glavnih turističnih poti. S tem bi se malim ekološkim pridelovalcem na oddaljenih območjih omogočilo oblikovanje in prodajo proizvodov na lokalnih trgih in s tem ohrani celovitost ekološke kakovosti proizvoda.

7.3.3 Razvoj kratkih dobavnih verig preko PRP 2014-2020

V okviru PRP 2014–2020 se razvoj kratkih dobavnih verig podpira v okviru ukrepa M16 Sodelovanje in M19 CLLD (Leader).

V okviru podukrepa **M16.4 Razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov** je na dan 30. 10. 2020 v izvajanju 25 projektov, katerim je bilo odobrenih 1.419.883 evrov sredstev in v katerih sodeluje 374 projektnih partnerjev – kmetijskih gospodarstev in posrednikov, ki vršijo prodajo kmetijskih proizvodov v projekt vključenih kmetijskih gospodarstev na lokalnem trgu.

Slika 16: Prikaz projektov iz podukrepa M16.4 Razvoj in vzpostavitev kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov iz PRP 2014–2020 v izvajanju na dan 31. 12. 2019

Vir: MKGP.

Projekti v okviru podukrepa M16.4 iz PRP 2014–2020 se ne izvajajo enakomerno na celotnem območju Slovenije, temveč predvsem v osrednjem in vzhodnem delu Slovenije, z izjemo Koroške regije. To sovpada z deli Slovenije, kjer je kmetijska proizvodnja bolj razvita in je na trgu večja konkurenca, kar vodi kmetijske pridelovalce v povezovanje za lažji nastop na trgu.

Krepitev kratkih dobavnih verig se podpira tudi v okviru projektov iz ukrepa **M19 LEADER**. Strategije lokalnega razvoja pogosto spodbujajo razvoj kratkih dobavnih verig, trženje lokalno pridelanih proizvodov, ki povezujejo lokalno kulinariko, vina, tradicijo čebelarstva ter druge tradicionalne lokalne proizvode, pogosti pa so tudi projekti ozaveščanja o pomembnosti uporabe in uživanja lokalno pridelanih produktov. Prav tako se v okviru ukrepa LEADER lahko vzpostavljajo lokalne blagovne znamke ponudnikov lokalno pridelanih proizvodov in storitev z namenom promocije in spodbujanja trženja lokalnih proizvodov.

Zavedanje o pomenu lokalne preskrbe se krepi, kar daje dobro podlago za učinkovitejše povezovanje lokalnih pobud povezovanja na vseh nivojih, tudi pri preko lokalnega povezovanja različnih sektorjev (npr. ekološkega kmetijstva v ekoregije ipd). Na podlagi analiz izvedenih projektov je bilo ugotovljeno, da v lokalnem območju že poteka sodelovanje različnih deležnikov, med različnimi sektorji. Dobre prakse projektov LEADER, v okviru podukrepa 19.2 in podukrepa 19.3, kažejo tudi pri povezovanju med različnimi deležniki v lokalnem območju ter vlogo lokalnih akcijskih skupin pri tem povezovanju različnih sektorjev (npr. ekoloških kmetov z ostalimi sektorji ((javni – občine, javni zavodi, trgovine, turizem..., spodbujanju lokalne samooskrbe, ...)). Zgledi iz drugih držav (Avstrija,...) predstavljajo nove poslovne modele pri krepitvi lokalne samooskrbe (npr. v obliki ekoregij ipd.)

V okviru podukrepa **M19.2 Podpora za izvajanje operacij v okviru strategije lokalnega razvoja, ki ga vodi skupnost**, je do 31. 8. 2020 potrjenih in (delno) v izvajanju 24 projektov, ki vsaj delno vključujejo vzpostavitev oziroma promocijo kratkih dobavnih verig. Pri teh projektih gre za povezovanje lokalnih ponudnikov pri vzpostavitvi novih tržnih poti za izdelke lokalne ponudbe (lokalna tržnica, prodajni avtomati, spletna prodaja, prodajna mesta v lokalnih turistično informacijskih centrih in pri turističnih in gostinskih ponudnikih, kmečka trgovina) ali za zgolj za specifični proizvod (npr. suhomesni izdelki iz mesa drobnice, ekološki pridelki in izdelki), za povezovanje ponudnikov znotraj določenega sektorja z namenom lažje lokalne prodaje (npr. vinogradniki), vzpostavitev blagovnih znamk in trženje različnih lokalnih proizvodov (lokalna hrana), promocijo vključevanja lokalnih ponudnikov kot dobavitelje živil v vrtcih in osnovnih šolah, pomoč pri sistemu nabave živil (digitalna aplikacija) oziroma razvoj lokalne proizvodne verige ekoloških rastlinskih semen pridelanih v Sloveniji. Promocija lokalne hrane ter trženje sta dostikrat vključena tudi v projekte s področja turizma, vendar pa v tem primeru te vsebine predstavljajo manjši delež projekta.

V okviru podukrepa **M19.3 Priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine** je spodbujanje kratkih dobavnih verig hrane in lokalnih trgov ena izmed vrst operacij, ki jih podukrep podpira. Do 31. 8. 2020 so bili s področja kratkih dobavnih verig štirje potrjeni projekti sodelovanja (v katerih sodeluje 15 LAS-ov), ki se nanašajo na povečanje samooskrbe, mreženje ponudnikov in vzpostavljane novih prodajnih poti, razvoj usposobljenosti ponudnikov za uspešnejši nastop na trgu in prepoznavnosti lokalnih ponudnikov ter njihove ponudbe, promocijo prodaje in trženja neposredno na kmetijah oziroma vzpostavitev učinkovitega sistema lokalne trajnostne oskrbe (predvsem javnih ustanov) z lokalnimi živili.

7.4 Prehranjevanje zunaj doma - segment HORECA

Pridelava in predelava hrane sta sestavni del nacionalne identitete in turistične destinacije. Hrana in turizem sta neločljivo povezana. Kulinarika je del kulturne, družbene, okoljske, trajnostne in ekonomske zgodovine države in njenih prebivalcev. Številne raziskave ugotavljajo močan vpliv, ki ga ima kulinarična izkušnja na turistično industrijo in lokalno gospodarstvo. 27,6 % ljudi se za izbor destinacije odloča na podlagi lokalne ponudbe hrane in pijače. Delež je še višji pri mlajših generacijah.

Zaradi porasta prehranjevanja zunaj doma (PwC consumer survey, 2017) je sistem kakovosti in lokalne hrane zelo pomemben tudi z vidika institucionalnih ponudnikov pripravljene hrane (t. i. segment Horeca). Poleg reka »Si to, kar ješ« postaja pomembnejši rek »Si to, kjer ješ«. V Evropi se delež ljudi, ki se zunaj doma prehranjujejo vsaj nekajkrat mesečno, glede na Nielsenovo raziskavo (Nielsen, 2016) giblje okrog 58 %. Slovenija je s 70 % ljudi, ki vsaj nekajkrat mesečno kosijo zunaj doma, umešča med 20 držav, v katerih se ljudje najpogosteje prehranjujejo zunaj doma. Podobno kot pri oskrbi s prehrano v lastnem gospodinjstvu tudi pri prehranjevanju zunaj doma velja, da kakovost (poleg razumne cene) predstavlja eno od dveh ključnih meril pri izboru ponudnika. Pri prehranjevanju zunaj doma postaja pri izboru restavracij v Evropi vse pomembnejše merilo lokalno in organsko pridelane hrane (Gagić et al., 2015). Med ključnimi trendi, ki zadevajo sektor Horeca⁹, se velik delež nanaša na pomembnost pridelave in predelave kakovostne, nadzorovane in varne hrane, ki ji potrošnik lahko zaupa. Mednje prištevamo naraščajoče zahteve potrošnikov po (Henkes, 2015; KPMG, 2016; Maloney, 2018):

- ponudbi bolj zdravih in avtentičnih obrokov;
- zahteva se vse večja skladnost obrokov, ki jih zaužijemo zunaj, s tistimi, ki jih zaužijemo doma;
- transparentnosti in posodobitvi ponudbe (jediilnikov) skladno z regulativo;

⁹ Horeca je okrajšava za sektor, ki združuje hotele, restavracije in lokale, vanj pa sodijo tudi ponudniki storitev catering in ponudniki storitev dostave hrane.

- čedalje večja zahteva po transparentnosti priprave obrokov, navedbi sestavin v obrokih ter uvedbi standardov kakovosti in z njimi skladnih označevalcev, specifikacij ...;
- lokalizaciji ponudbe in obrokih, sestavljenih iz lokalno pridelane hrane;
- povečuje se želja po raznolikosti v prehrani, pri čemer je na eni strani zahteva po globalnih izkušnjah, na drugi strani pa čedalje večja želja po lokalni, avtentični in pristni hrani. Potrošniki vse bolj podpirajo lokalne pridelovalce in predelovalce hrane, saj s tem želijo podpreti lokalno skupnost (povečuje se delež restavracij, ki temeljijo na konceptu s kmetije na mizo);
- odgovornem delovanju podjetij in skrbi za ohranjanje (lokalnega) okolja, v katerem delujejo;
- potrošniki se čedalje bolj zavedajo negativnega vpliva potrošnje na družbo in okolje, zato od podjetij zahtevajo odgovorno delovanje (t. i. trend Better business). Skladno z navedenim tudi od restavracij, lokalov in hotelov vse bolj zahtevajo uvedbo družbeno-odgovornih praks, ki prispevajo k ohranjanju okolja in prek katerih k temu spodbujajo tudi potrošnike (npr. uvedba lokalnih obrokov, zmanjšanje uporabe kemikalij z zmanjšanjem št. pranj...).

Ukrepi, ki so bili uvedeni s ciljem zaježitve pandemije COVID-19, so zmanjšali porabo hrane v javnih prehranjevalnih mestih in na prireditvah, kjer se ponujajo gostinske storitve. To je negativno vplivalo na porabo hrane in ekonomski položaj sektorja Horeca, ki je pomemben vir povpraševanja po kmetijskih proizvodih z višjo dodano vrednostjo. (EIT Food, 2020).

Po nekaterih napovedih se potrošniki verjetno ne bodo takoj vrnili na prehrano v sektorju Horeca in na raven porabe pred izbruhom COVID-19. Poleg tega je možno, da bo okrevanje v sektorju Horeca trajalo dlje časa, ljudje pa bodo zaradi zmanjšanih prihodkov previdnejši pri potovanjih. Treba jim bo zagotoviti varno uporabo javnih prostorov. Z upoštevanjem navad, ki so se v obdobju krize oblikovale doma, bi se prilagodili in razvili novi izdelki, storitve, poslovni modeli, cene in embalaže (Bedarida et al., 2020)

Navedeni trendi kažejo na smiselnost in relevantnost vključitve sektorja Horeca v shemo promocije kakovosti.

7.5 Ključne ugotovitve

- **V Sloveniji je vzpostavljen delujoč sistem shem kakovosti za kmetijske pridelke in živila.** Kmetijske pridelke in živila je v Sloveniji mogoče zaščititi v okviru shem kakovosti, ki so bile vzpostavljene bodisi s pravnim okvirom EU ali pa z nacionalno zakonodajo.
- **Sistem shem kakovosti je uveden z namenom, da se potrošnika verodostojno informira o nadstandardnih lastnostih proizvodov iz shem kakovosti, hkrati pa se s tem krepi ekonomski položaj in konkurenčnost** primarnih pridelovalcev in tudi predelovalcev
- **Število vključenih kmetij v sheme kakovosti EU počasi, a vztrajno raste.**
- Zlasti je opazen trend naraščanja **števila ekoloških kmetijskih gospodarstev**. Kljub navedenemu pa **ponudba proizvodov iz ekološkega kmetijstva zaostaja** za povpraševanjem na trgu. Zavedanje o ekoloških proizvodih kot zdravih proizvodih se vztrajno krepi.
- Uspešno je tudi izvajanje nacionalne **sheme Izbrana kakovost**, saj se za vstop vanjo aktivno pripravljajo še sektor drobnice, žit in zelenjave.
- Začetna finančna podpora primarnim proizvajalcem, ki se šele vključujejo v sheme kakovosti, je izrazito pomembna. **Podukrep M03.1 PRP 2014–2020 je močno podprl vstopanje primarnih proizvajalcev** zlasti v nacionalno shemo kakovosti Izbrana kakovost ter spodbudil tesnejše povezovanje med primarnimi proizvajalci in ostalimi členi v verigi.
- Proizvodi iz evropskih in nacionalnih shem kakovosti ter z njimi povezane označbe so med potrošniki še **vedno premalo prepoznani**.
- **Javnonaročniška zakonodaja ima pomembno vlogo** pri spodbujanju večjega vstopanja kakovostnih proizvodov v verige vrednosti, zlasti z vidika oskrbe javnih institucij in zmanjševanja izpustov toplogrednih plinov ter zmanjševanja odpadne hrane.

- **Tudi ostale podporne aktivnosti** imajo za cilj osveščanje o pomenu lokalno pridelane kakovostne hrane: Dan slovenske hrane (vsak tretji petek v novembru), Tradicionalni slovenski zajtrk, ki se izvede na dan slovenske hrane (100 % lokalna hrana), Šolska shema (dodaten obrok: sadje, zelenjava, mleko in mlečni izdelki; dosega 40 % lokalne hrane).
- **Kratke dobavne poti** se podpirajo tudi preko spodbujanja dopolnilnih dejavnosti, ukrepov PRP 2014–2020 (Leader in podukrep M16.4). Neposredno trženje na kmetijah se počasi, a vztrajno razvija, obstajajo tudi posamezni primeri dobrih praks lokalnega in regionalnega povezovanja manjših kmetijskih ponudnikov. Ob vlaganju v usposabljanje in prenos znanj s področja trženja in prodaje (tudi z vidika razvoja novih trgov in prepoznavanja potreb potrošnikov) ter razvoja inovativnih modelov prodaje, tudi preko Ekoregij so možnosti za nadaljnjo rast na področju kratkih dobavnih verig velike, kar je še posebej pomembno za majhne kmetijske pridelovalce in tiste, ki šele vstopajo na trg ter tudi z vidika krepitve verodostojnosti in zaupanja v lokalno kmetijstvo.
- **Pridelava in predelava hrane** sta sestavni del nacionalne identitete, gastronomije in **turistične destinacije**.

8 Podporna vloga AKIS, raziskave in inovacije ter prenos znanja

Verige vrednosti preskrbe s hrano in neživilu delujejo v vse bolj zapletenem in dinamičnem okolju, za katerega so značilne nove zahteve potrošnikov, nove tehnologije, spreminjajoče se strukture in načini sodelovanja. Uporaba novih in inovativnih poslovnih modelov, ki podpirajo inovacije ali povezujejo pridelovalce s potrošniki, lahko pridelovalcem prinesejo večji dohodek ob hkratnem izboljšanju dobave kakovostne in hranljive hrane po dostopnih cenah za potrošnike, skupaj s številnimi drugimi okoljskimi in družbenimi ugodnostmi¹⁰.

Na učinkovitost in uspešnost verig vrednosti preskrbe s hrano ima digitalizacija velik vpliv. Ključno orodje je vzpostavljen sistem sledenja, ki omogoča sledenje hrani skozi celotno verigo preskrbe s hrano od »vil do vilic«. Tehnološki razvoj pomembno vpliva tudi na upravljanje verig preskrbe s hrano in omogoča optimiziranje procesov na osnovi avtomatizacije, robotizacije in digitalizacije npr. z vidika avtomatizacije procesov v skladišču. Razne e-platforme so prav tako zanimivo orodje za usklajevanje ponudbe in povpraševanja. Za učinkovito upravljanje in delovanje verige vrednosti preskrbe s hrano je pomembna tudi sistemska urejenost in povezljivost različnih baz podatkov, urejenost kibernetske varnosti ter digitalizacija informacijskega sistema med posameznimi členi. To bo omogočilo pametno načrtovanje in optimizacijo delovnih procesov vzdolž verige vrednosti ter hkrati tudi na nivoju posameznega sektorja.

Trenutna stopnja digitalizacije pri proizvodnji hrane v Sloveniji je precej neenakomerna, zato so tudi potrebe in izzivi pri različnih deležnikih zelo različni. Medtem ko so nekateri naprednejši in moderno opremljeni živilski obrati v proces digitalizacije že intenzivno vključeni, se po drugi strani soočamo z nedostopnostjo naprednejših rešitev za manjše pridelovalce in predelovalce hrane. Tako pridelovalci hrane kot živilsko predelovalna podjetja izgubljajo velik del razvojnega potenciala zaradi pomanjkanja poznavanja možnosti uporabe najsodobnejših IKT metod za izboljšave na področju proizvodnje hrane. Pidelovalci praviloma počasi sprejemajo novosti, zlasti pa je to pereč problem na področju informacijskih in komunikacijskih tehnologij. Obenem je moč opaziti primanjkljaj mehkih veščin, komunikacije, trženja, pogajanja ter predvsem sposobnost povezovanja različnih znanj (multidisciplinarnost) (SRIP Hrana, 2018).

Pridobivanje in izmenjava znanj in izkušenj je še eno izmed pomembnih področij za učinkovito in uspešno delovanje verige vrednosti preskrbe s hrano. Gre za znanja s področja načrtovanja in

¹⁰ SMARTCHAIN. https://cordis.europa.eu/project/rcn/215956_fr.html

organizacije proizvodnje, izboljšav in optimiziranja delovnih procesov, zagotavljanja kakovosti, logistike, IKT znanja in digitalne kompetence, znanja s področja krepitve kulture (pogodbenega) povezovanja, upravljanja (management), razvoja in uvajanja inovativnih tržnih pristopov, skupnih nastopov na trgu, prodaje, financ in trženja. Za uspešen in učinkovit prenos pridobljenih znanj v prakso mora biti izobraževanje in usposabljanje del integriranih rešitev in ne zgolj rešitev posameznih težav.

Določeni zametki na tem področju sicer že obstajajo v smislu izvedbe določenih ukrepov PRP 2014–2020 na tem področju (ukrep M1 – prenos znanja in M16 - sodelovanje), storitev svetovanja v okviru javne službe kmetijskega svetovanja ... a to so le sporadični, parcialni pristopi, ki jih bo potrebno v bodoče nadgraditi.

Ukrep Sodelovanje – M16.2 Razvoj novih proizvodov, praks, procesov in tehnologij

S sredstvi PRP 2014-2020 se v okviru ukrepa Sodelovanje na tematiko *modeli lokalne oskrbe* izvajajo 3 projekti Evropskega partnerstva za inovacije (v nadaljevanju: EIP), katerih cilj je vzpostavitev sistemov pridelave, predelave oz. trženja:

- Seneno meso in mleko: cilj projekta je vzpostaviti stabilen sistem pridelave, predelave, promocije in trženja senenega mesa in mleka, ustanovitev gospodarskega subjekta in neprofitne organizacije ter vzpostavitev enotnega sistema certificiranja, baza ponudnikov in modeli oskrbe javnih zavodov, gostiln in družin, vzpostaviti kolektivno blagovno znamko ter izvesti tržno raziskavo in promocijo (dogodki, objave, online,...), razviti model kolektivne predelave in razvoj novih izdelkov, optimizacija pridelave (travinje, sušenje, krmljenje), prenos znanje preko delavnic, predstavitev, demonstracij,...;
- Sledljivost porekla pri pasmi krškopoljski prašič: v sklopu projekta bo oblikovan način preverjanja in dokazovanja porekla izvora mesa v izdelkih iz prašičev kraškopoljske pasme. S tem se bo preprečilo poneverbe in omogočilo slovenski avtohtoni pasmi prašičev dolgoročno ohranitev. Zaradi manj invazivne reje bo precejšen tudi prispevek k ohranjanju okolja;
- Inovacijska partnerstva za integriteto ekoloških preskrbovalnih verig s hrano EIP – EKOPAKT: s projektom želijo vzpostaviti dober in transparenten model sledljivosti trženja ekološko prirejenega govejega mesa, povezati različne deležnike in spodbuditi povečanje ločene ponudbe ekološkega mesa na trgu. Posredno želijo povečati tudi motiviranost kmetov za vstop v shemo kakovosti - ekološko kmetovanje.

A ob tem se zastavlja vprašanje, koliko je ob tako neugodni agrarni strukturi, neugodni starostni strukturi v kmetijstvu, še vedno prenizki izobrazbeni ravni, pomanjkanju trženjskih znanj, izraziti nepovezanosti sektorja, asimetriji v odnosih v verigi, tehnoloških vrzelih, sploh mogoče zajeti potencialne, ki jih prinašajo digitalizacija v procesih, tehnološke spremembe, inovativni poslovni modeli v verigah preskrbe s hrano.

Podporna vloga AKIS v smeri razvoja novih pristopov, novih modelov trženja, inovacij v verigah vrednosti, digitalizacije skozi celotno verigo vrednosti preskrbe s hrano je ključnega pomena. A v primeru Slovenije, pa tudi številnih drugih držav članic EU-28, AKIS ne odigra tako močne podporne vloge, kot bi jo moral. Razlog je predvsem v veliki razdrobljenosti in neusklajenosti med akterji v AKIS sistemu ter prešibek pretok znanja v kmetijsko prakso. Tudi inovacijska sposobnost v kmetijstvu zaostaja glede na ostale segmente gospodarstva, kar je zagotovo pogojeno tudi z upravljavskimi sposobnostmi kmetov, pomanjkanjem znanja in sredstev za uvajanje najnovejših tehnologij, digitalizacijo v proizvodnji, pomanjkanjem specifičnega znanja na področju marketinga.

9 VIRI IN LITERATURA

Bedarida, D., Doiret M. in Mills, L. (2020): The HoReCa Challenge Seizing the On- and Off-Trade Opportunities beyond the Crisis. IPSOS, Julij 2020. Dostopno na: <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/publication/documents/2020-07/the-horeca-challenge-ipsos.pdf>.

Kmetijski inštitut Slovenije (2019): Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2018. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: Kmetijski inštitut Slovenije, 2019. Dostopno na: https://www.kis.si/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP_2018_splosno_priloge_koncna_02.12.pdf.

Kmetijski inštitut Slovenije (2020): Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2019. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: Kmetijski inštitut Slovenije, 2020. Dostopno na: https://www.kis.si/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP_2019_splosno_priloge_net.pdf.

EIT Food (2020): Food Foresight: Impact of COVID-19 on the agri-food sector in Central and Eastern Europe, Country report: Slovenia, October 2020. Dostopno na: <https://www.eitfood.eu/food-foresight>.

Erjavec, E., Šumrada, T., Juvančič, L., Rac, I., Cunder, T., Bedrač, M., Lovec, M. (2018): Vrednotenje slovenske kmetijske politike v obdobju 2015–2020. Raziskovalna podpora za strateško načrtovanje po letu 2020. – Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije. Dostopno na: <https://www.program-podezelja.si/sl/knjiznica/287-vrednotenje-slovenske-kmetijske-politike-v-obdobju-2015-2020/file>.

Evropska komisija (2014): Boj proti nepoštenim trgovskim praksam v verigi preskrbe s hrano med podjetji. Strasbourg, 15. 7. 2014, COM(2014) 472 final. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0472&from=EN>.

Evropska komisija (2019a): CAP Specific objectives. Brief No 3: Farmer position in value chains. Dostopno na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/cap-specific-objectives-brief-3-farmer-position-in-value-chains_en.pdf

Evropska komisija (2019b): Study on economic value of EU quality schemes, geographical indications (GIs) and traditional specialties guaranteed (TSGs). Dostopno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a7281794-7ebe-11ea-aea8-01aa75ed71a1>.

Eurostat: Food Price Monitoring Tool. Dostopno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/foodprice/>.

Gagić, S., (2015): New trends in restaurant industry: serving locally produced and organic food. Dostopno prek: https://www.researchgate.net/publication/278036318_New_trends_in_restaurant_industry_serving_locally_produced_and_organic_food.

Golob, U., Burger, A., Tuškej Lovšin, U. in Podnar, K. (2018): Strateški načrt promocije kmetijskih in živilskih proizvodov 2019–2025. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, 2018. Dostopno na: https://www.nasasuperhrana.si/wp-content/uploads/2019/01/SNPKZP_cela_koncna-web.pdf.

Gospodarska zbornica Slovenije - Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij (2019): Poslovanje kmetijskih in živilskih podjetij v Sloveniji v 2018. Dostopno na: https://www.gzs.si/Portals/Panoga-Kmetijska-Zivilska/brosura%20zpi%202018%20v2_web.pdf.

Henkes, D.(2015): Food Industry Forecast: Key Trends Through 2020 Crucial Trends Transforming the Industry. EMERSON Climate Technologies, April 2015. Dostopno na: <https://www.climate.emerson.com/documents/dallas-%E2%80%93-food-industry-forecast-key-trends-through-2020-pt-br-3632778.pdf>.

Javna agencija RS za varstvo konkurence (2014): Raziskava sektorja prehrane 2014. Dostopno na: http://www.varstvo-konkurence.si/fileadmin/varstvo-konkurence.si/pageuploads/Raziskave/Raziskava_sektorja_prehrane_Redigirano_AVK_2014.pdf

Javna agencija RS za varstvo konkurence (2017): Raziskava nepoštenih poslovnih praks v verigi preskrbe s hrano. Dostopno na: http://www.varstvo-konkurence.si/fileadmin/varstvo-konkurence.si/pageuploads/Raziskave/Porocilo_o_raziskavi_NPP_v_verigi_preskrbe_s_hrano_-_nezaupno_AVK_2017.pdf.

KPMG (2016): An appetite for change. Key trends driving innovation in the restaurant industry. Dostopno na: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2016/07/kr-gtl-an-appetite-for-change.pdf>.

Križnik, B. (2019): Hipermarketi največji poraženci sprememb v trgovini. Časopis Delo, 27. 11. 2019. Dostopno na: <https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/hipermarketi-najvecji-porazenci-sprememb-v-trgovini-253553.html>.

Leat, P. in Revoredo-Giha, C. (2013): Risk and resilience in agri-food supply chains: The case of the ASDA PorkLink supply chain in Scotland. Dostopno na: https://www.researchgate.net/publication/263481359_Risk_and_resilience_in_agri-food_supply_chains_The_case_of_the_ASDA_PorkLink_supply_chain_in_Scotland.

Maloney, G. (2018): 5 Trends Defining The Food And Beverage Industry, And Retail In General. Forbes, 10. 4. 2018. Dostopno na: <https://www.forbes.com/sites/gregmaloney/2018/04/10/five-trends-defining-the-food-and-beverage-industry-and-retail-in-general/>.

Ministrstvo za javno upravo (2019): Statistično poročilo o javnih naročilih, oddanih v letu 2019. Dostopno na: <https://ejn.gov.si/direktorat/porocila-in-analize.html>.

Nielsen (2016): What's in our food and on our mind. Ingredient and dining-out trends around the world, 2016. Dostopno na: <https://www.nielsen.com/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/global-ingredient-and-out-of-home-dining-trends-aug-2016.pdf>

Poročilo varuha odnosov v verigi s preskrbo s hrano za leto 2019 (2020). Dostopno na: https://fd96a936-b71b-4ff8-968d-6da1fc0ed7b1.usrfiles.com/ugd/fd96a9_103c8a43d3084e218747afc9bf66b51d.doc.

PwC consumer survey (2017): Restaurants 2017: Food for thought. Dostopno prek: <https://www.pwc.co.uk/services/business-restructuring/insights/restructuring-trends/restaurants-2017-food-for-thought.html>.

Resolucija o nacionalnem programu o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva »Naša hrana, podeželje in naravni viri po letu 2021«, 2020. Uradni list RS št. 8/20.

SRIP Hrana (2018): Akcijski načrt, dopolnitev: 6. 4. 2018. Dostopno na: https://www.gzs.si/Portals/220/Vsebine/SRIP%20HRANA/Akcijski%20na%C4%8Drt_%20april%202018.pdf.

Stone, J. in Rahimifard, S. (2018): Resilience in agri-food supply chains: a critical analysis of the literature and synthesis of a novel framework. Dostopno na: https://www.researchgate.net/publication/324042276_Resilience_in_agri-food_supply_chains_a_critical_analysis_of_the_literature_and_synthesis_of_a_novel_framework#pf1.

SURS (2017): V Sloveniji smo v 2016 imeli 69.902 kmetijski gospodarstvi ali 3,4 % manj kot v 2013. Dostopno na: <https://www.stat.si/statweb/News/Index/6742>.

SURS (2019): Prihodek od prodaje trgovskega blaga tudi v 2018 višji kot v prejšnjem letu. Dostopno na: <https://www.stat.si/StatWebPDF/PrikaziPDF.aspx?id=8254&lang=sl>.

SURS (2019a): Cene hrane in brezalkoholnih pijač v Sloveniji v 2018 za 3 % nižje od povprečja v EU-28. Dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/PDF/PrikaziPDF.aspx?id=8193&lang=sl>.

Valicon (2018): Potrošniški monitor. Dostopno na: <https://www.valicon.net/wp-content/uploads/2018/06/Sporočilo-za-javnost-2018-06-20.pdf>.

10 SWOT analiza

PREDNOSTI	SLABOSTI
1. Zadruge imajo pomembno vlogo pri povezovanju kmetijskih pridelovalcev, zagotavljanju odkupa kmetijskih proizvodov in predelave, zagotavljanju repromateriala in drugih storitev (realizirajo več kot 80% vsega odkupa kmetijskih pridelkov s kmetij); 2. vzpostavljen organiziran odkup zlasti mleka preko zadrug in organizaciji proizvajalcev; 3. živilskopredelovalna industrija je vpeta v domače nabavne vire; 4. živilskopredelovalna industrija povečuje delež izvoza (preko 30%) 5. vzpostavljen sistem shem kakovosti in sektorske promocije za določene izmed sektorjev; 6. narašča interes pridelovalcev za vključevanje v sheme kakovosti, zlasti v shemo izbrana kakovost; 7. povečanje javnih naročil na področju nabave živil; 8. naraščanje pogostosti nakupa lokalne hrane in zaupanje potrošnika v lokalno hrano; 9. rast proizvodnje ekoloških proizvodov v sektorju sadja, mesa, medu in mlečnih proizvodov; 10. povečevanje kmetij s predelavo na kmetijah; 11. vključevanje kmetij in lokalnih preskrbnih verig v turistično ponudbo na podeželju; 12. v verige vrednosti preskrbe s hrano vstopajo tudi kmetije z dopolnilnimi dejavnostmi predelave kmetijskih pridelkov; 13. organizacije in skupine proizvajalcev se postopoma uveljavljajo tudi v Sloveniji; 14. obstoječa partnerstva na podeželju, pri povezovanju deležnikov na podeželju (vzpostavitev kratkih dobavnih verig, lokalne samooskrbe, povezovanju ekoloških kmetov z javnim in neindustrijskim sektorjem,...)	1. Verige vrednosti preskrbe s hrano so v določenih sektorjih šibke; 2. kmetijski pridelovalci zaradi majhnosti in razdrobljenosti kmetijskih površin ter nepovezanosti težje dosegajo ekonomije obsega, pestrost asortimana in ponudbo skozi celotno sezono;manjša pripravljenost vstopiti v dolgoročne poslovne odnose; 3. nestabilnost rastlinske proizvodnje – prešibka odpornost na vremenske razmere; 4. premajhna tržna usmerjenost kmetijskih pridelovalcev; 5. cenovna nekonkurenčnost v primerjavi s konkurenco iz tujine, ker ni ekonomij obsega; 6. premajhno in neučinkovito povezovanje kmetijskih pridelovalcev za skupen nastop na trgu in promocijo (med kmeti močno prisoten individualizem, pomanjkanje znanja in zavedanja o prednostih povezovanja); 7. individualizacija poslovnega delovanja v verigi vrednosti preskrbe s hrano; 8. pomanjkanje zaupanja med deležniki in njihova nepripravljenost za ustrezno, pravično porazdelitev tveganj v verigi vrednosti ter nespoštovanje pogodbenih dogovorov; 9. poslovne odločitve na kmetijah ne temeljijo v zadostni meri na poslovnih modelih ampak na iskanju trenutno najboljših kupcev namesto na dolgoročnih pogodbenih zavezah, s katerimi bi znižali tveganje; 10. prenizka dodana vrednost pridelave in prireje (nizek delež proizvodnje z višjo dodano vrednostjo, pomanjkanje obratov za predelavo); 11. živilskopredelovalna industrija v določenih segmentih zaradi manjše domače proizvodnje in nižjih cen na tujih trgih, temelji zlasti na uvoženih surovinah (npr. zelenjava), ki jih domači kmetijski pridelovalci težje zagotavljajo po konkurenčnih cenah; 12. pomanjkanje znanja in usposobljenosti na področju organiziranja, povezovanja proizvajalcev ter trženja (marketinga) kmetijskih proizvodov;

	13. nizka prepoznavnost oznak shem kakovosti med potrošniki zaradi prevelikega števila različnih oznak kakovosti; 14. ekonomski učinki vstopa v shemo kakovosti se ne odražijo nujno v višji ceni proizvoda; 15. nizek delež slovenskih ekoloških proizvodov na trgovskih policah; 16. relativno močne trgovske verige so zaradi pokrivanja pomembnega tržnega deleža močnejši pogajalci kot razdrobljeni ponudniki; 17. koncentracija trgovine ima negativen učinek na manjše, predvsem neorganizirane pridelovalce; 18. pomanjkljiva sledljivost proizvoda od pridelovalca in trgovca do potrošnika, vključno z nadzorom le-te; 19. porazdeljenost ustvarjene dodane vrednosti ni enakomerno porazdeljeno. Največja BDV se ustvari v trgovini, sledi BDV primarnih pridelovalcev in na zadnje BDV predelave 20. nesorazmerje pogajalskih moči lahko privede do nepoštenih praks; 21. pomanjkanje organiziranih in učinkovitih kratkih dobavnih verig (npr. pri ekoloških, lokalnih proizvodih)
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
1. vzpostavitev močnih, odpornih verig vrednosti (medpanožne organizacije); 2. močnejše povezovanje med kmetijskimi pridelovalci (v obliki organizacij, skupin proizvajalcev, pogodbenega sodelovanja, itd.); 3. razvoj večjih distribucijskih centrov, kapacitet za skladiščenje/hlajenje/sušenje, pripravo pridelkov za trg, predelavo; 4. povečanje predelovalnih kapacitet in vključitev lokalne surovine v okviru obstoječe živilsko predelovalne industrije; 5. povečevanje deleža lokalno pridelanih kmetijskih proizvodov v sistemu javnega naročanja, gostinstvu in turističnih kapacitetah (kratke oskrbne verige, neposredna prodaja, prodaja v lokalnemu gospodarstvu); 6. nadaljnji razvoj obstoječih shem kakovosti, zlasti nadaljnje vključevanje sektorjev v shemo Izbrana kakovost in spodbujanje EU shem kakovosti; 7. večja promocija kmetijskih proizvodov; 8. povečanje osveščenosti in povpraševanja po kakovostnih proizvodih in proizvodih iz shem kakovosti (zlasti ekološki); 9. tehnološki in strokovni napredek, digitalizacija v celotni verigi vrednosti;	1. gospodarsko-finančna kriza; 2. večja izpostavljenost različnim proizvodnim, cenovnim in drugim tveganjem v kmetijstvu zaradi liberalizacije kmetijskih trgov; 3. naraščanje stroškov vhodnih surovin (npr. cen energentov); 4. upad kupne moči, spremembe v povpraševanju končnih potrošnikov, 5. povečevanje tuje konkurence in pritiski na cene; 6. neenakopraven položaj primarnih pridelovalcev glede na ostale člene/deležnike v verigi vrednosti - odvisnost od velikih trgovcev povečuje pritisk na proizvajalce in pridelovalce.

10. povezovanje s turizmom, gastronomijo in drugimi nekmetijskimi dejavnostmi; 11. razvoj alternativnih struktur prodaje in novih tržnih konceptov; 12. nova evropska pravila za zbiranje in objavljane cen proizvodov in hrane, tudi na ravni predelave in trgovine, lahko privedejo do večje preglednosti trga; 13. razmah verig supermarketov, večje povpraševanje po predelanih živilih iz lokalnega okolja, vodi h priložnosti konsolidacije in povezovanja med kmetijskimi gospodarstvi za zagotavljanje zadostne in raznolike ponudbe 14. ureditev razmerij v verigi vrednosti z ugotavljanjem in preprečevanjem nepoštenih praks na prostovoljni, kot regulativni ravni; 15. nove oblike sodelovanja in izmenjave izkušenj, primerov dobrih praks in znanj med deležniki razvoja (npr. pri lokalni samooskrbi, povezovanju ekoloških kmetov z nekmetijskimi dejavnostmi, idr).	
---	--

